

Николай Кънев / Nikolay Kanev

ВИЗАНТИЙСКАТА ТИТЛА МАГИСТЪР ПРЕЗ
IX – НАЧ. НА XII В.
ПРИНОСЪТ НА СФРАГИСТИКАТА ЗА СЪСТАВЯНЕ
НА ЛИСТА НА НОСИТЕЛИТЕ НА ТИТЛАТА
МАГИСТЪР

*The Byzantine title Magistros during 9 –
the beginning of 12 c. Sigillographical contribution
to completion of Magistros's title Holders list*

Abstract: *The present paper deals with the evolution of the Byzantine rank of magistros during IX – the beginning of XII c. The main aspects of this evolution are the transformation of magistros from a position into a title, the equalize of the status of so-called 'state magistroi' with the honorable ones, the easier access to the title and its gradual devaluation in the system of the Byzantine rank hierarchy in the Middle Byzantine period. For a long period magistros was an exceptional high rank title which was given even to the closest relatives of the Byzantine emperor. With only one exception of Bardas Skleros of the end of the X c. (the latter gained the title of kouropalates in 989), the title magistros practically remained the highest possible level that persons not belonging to the emperor's closest relatives were able to achieve in the hierarchy until the middle of the XI c. Special attention is paid to the progress and the scale of the title's devaluation before and after mid-XI c. as well as the circle of persons who used to have an access to the rank of magistros. It is also discusses the practice with the foreign persons of Royals and aristocratic families of importance for the Empire who were also awarded with this title.*

Bearing in mind the major contribution which the Byzantine sigillography is making to reveal the title's holders and a list containing 213 Byzantine magistroi known up to now by their lead seals from the period under consideration is made.

Key words: *magistros, title, Byzantium, rank hierarchy, sigillography, magistros's title holders list.*

През IX в. и по-голямата част от X в. най-високото почетно рангово отличие, достъпно за лица, които не са членове на византийското императорско семейство, е титулт на магистъра. Византийската титла магистър произлиза от висшата длъжност от времето на ранната империя *magister officiorum* и в

хода на своята еволюция се явява типичен пример за постепенната трансформация на ефективна длъжност в почетна титла без реални дворцови или административни функции. Въпросът за достойнството на магистъра и за връзката му с по-ранния *magister officiorum* е занимавал редица видни изследователи като Бъри, Боук, Брейе, Гийан и Икономидис¹.

Още през VII в. дотогавашният пръв имперски служител губи значителна част от функциите си². През епохата на управлението на иконоборческите императори, най-вероятно още през втората половина на VIII в., отличието на магистъра започва да добива облика на титла – то става пожизнено, а ефективните му функции се свеждат предимно до ролята на императорски съветник, който в определени случаи и най-вече при отсъствие на василевса от Константинопол, упражнява контрол над столицата, обикновено заедно с епарха на града и с квестора. Артър Боук изтъква, че още преди края на управлението на Лъв III (717–741 г.) почти всичките основни функции на ὁ μάρτυρος τῶν βασιλικῶν ὀφικίων са вече прехвърлени на различни длъжностни лица³ и най-вече на логотета на дрома, доместика⁴, квестора, отговарящия за петициите (ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων) и отговарящия за дворцовия церемониал (ὁ ἐπὶ τῆς καταστάσεως)⁵.

Най-късно при управлението на Константин V Копроним (741–775 г.) се появява втори носител на достойнството, което вече се дава пожизнено и именно тогава би трябвало да търсим началото на трайното му превръщане в почетно титулно отличие⁶. Много от основните белези на отличието след времето на Константин V – неговият пожизнен статус, предимно почетният му характер, появата на повече от един носител на достойнството, загубата като цяло на административните и съдебните му функции и акцентирането предимно на парадно-церемониалните такива – дават основание да се гледа на него все повече като на титла. Доколкото може да се счита, че то все още има донякъде характеристиките на длъжност, това се отнася най-вече (ако не и единствено) за първия магистър, ὁ πρῶτος μάρτυρος (или само ὁ μάρτυρος) – положение, което се запазва до самия край на IX в. и дори и в началото на X в. Това е видно и от примера с тъста и всесилен министър на Лъв VI Стилиан Заутца, който е именно μάρτυρος τῶν ὀφικίων – буквален гръцки превод на латинското *magister officiorum*⁷. Независимо от разпространеното схващане, че вторият магистър изцяло разделял задълженията на първия, на практика има известна разлика в ролята, функциите и положението на двамата магистри във византийския дворец, която се определя, от една страна от запазването на предимно служебния характер на достойнството на първия от тях, поради което той като наследник на μάρτυρος τῶν ὀφικίων е и протомагистър, ὁ πρῶτος μάρτυρος, и от друга страна – от налагането на предимно титуларния характер на достойнството на втория магистър. Последният разполагал с някакви служебни правомощия само в случаите на по-продължително отсъствие на

ромейския василевс от Константинопол, като тогава той се явявал един вид заместник на протомагистъра. Наличието на определена роля на втория магистър в дворцовия церемониал не е нещо необичайно за империята и не е достатъчно за да се приеме, че и този магистър е имал основно служебен характер. В подкрепа на разглеждането на ранга на магистъра (или по-точно на втория магистър) по-скоро като чисто почетна титла още през първата половина на IX в. говори сведението на Продължителят на Теофан, че покрай трусовете през първата половина от управлението си, император Михаил II (820–829 г.) предлага достойнството на магистър на двама различни местни предводители в Анатолия, които поддържали узурпатора Тома Славянина⁸. Разбира се, нищо не е пречело магистърът да изпълнява определени висши управленски или други задължения, но те не са част от функциите му на магистър, а са свързани с факта, че бидейки на върха на византийската рангова йерархия извън императорското семейство, на магистъра при нужда са поверявани компетенции, които имат връзка с особата и с прерогативите на василевса, т.е. носителят на най-висшата достъпна титла за византийските сановници изпълнява и дадена служба или временна служебна функция с важно държавно значение. Като пример за това могат да се цитират случаите на магистри *ек просопу* (μάγιστροι ἕκ προσώπου)⁹, а вероятно със същото е свързано и наличието на “двамата държавни магистри” от времето на Василий I¹⁰, когато общият брой на магистрите отдавна вече е надхвърлил цифрата, характерна за края на VIII и началото на IX в.

Във всички случаи най-късно до средата на IX в. магистърското достойнство окончателно се утвърждава като титулно отличие и това със сигурност има връзка с увеличаването при император Михаил III (842–867 г.) на удостоените с ранга на магистър. До първите години от управлението на този император, в продължение на около век, а може би и по-дълго (още от преди 768 г.), броят на магистрите е традиционно ограничен до двама. Известните ни носители на ранговото достойнство на магистъра по времето на Михаил III са поне седем, като със сигурност повече от двама от тях са били магистри едновременно¹¹ и това определено показва, че в средата на IX в. достойнството вече съществува и само като титла. А. Боук счита, че именно Михаил III трансформира магистър в титла, подобна на тази на патрикий¹².

Рангът на магистъра липсва в най-ранния известен тактикон, отнасян към 842/843 г. (който по името на първия си издател – Ф. Успенски – и до днес е известен като тактикон на Успенски)¹³. Интересно е, че в изданието през 1972 г. от Н. Икономидис пълен текст на тактикона на Успенски, придружен от превод на френски и коментари, магистърът присъства и то на обичайното за него място – след кесаря, новелисима, куропалата и патрикия зости¹⁴, като Икономидис, чиято коректност като учен не подлежи на съмнение, очевидно приема, че титулт магистър, подобно на патрикия-зости, не фигурира, поради пропуск и следва да бъде добавен¹⁵.

От изложеното дотук следва, че постепенната трансформация на магистър от длъжност в чисто почетно отличие се извършва в периода между управлението на император Константин V (като при всички положения този процес започва преди 768 г.) и преди последните години от управлението на император Михаил III, като несъмнено има сериозни основания да се счита, че като титла μάγιστρος съществува и преди края на този “междинен” период. И ако за първата половина на IX в. наличието на почетна титла магистър би могло да бъде подложено на дискусии, то след средата на деветото столетие титулният характер на достойнството на магистъра не подлежи на съмнение.

През IX и през по-голямата част от X в. достойнството на магистъра е най-високата титла, достъпна за лица, които не принадлежат към византийското императорско семейство. Във възходящ порядък титлата магистър е на четиринадесето място във византийската рангова йерархия и над него са само титлите, даващи твърде почетното право на носителите им да седят на масата на василевса – патрикия зости, куропалат, новелисим и кесар, като те по правило са запазени за преки родственици на ромейския автократор¹⁶.

Това положение е фиксирано и в Клеторологиона на Филотей (ок. 899 г.) – най-подробния извор за византийската рангова йерархия през IX–X в., както и в тактикона на Бенешевич от времето на Роман I Лакапин¹⁷, въпреки че в последния преди титулното достойнство на магистъра е поставено и това на проедъра – очевидно по-късна интерполация в текста¹⁸.

В трактата на Филотей магистрите са засвидетелствани с определението *преславнейшии* (ἐνδοξότατοι)¹⁹. В извори от същото време – новелите на Лъв VI (886–912 г.), адресирани до Стилиан Заутца, епитетът към магистъра е ὑπερφυέστατος или περιφανέστατος (*най-издигнат, най-прочут*), докато при Продължителят на Теофан е λαμπρότατος (*пресветлейшии*)²⁰. Възможно е разликата в определението към титлата да е свързана не само с конкретния хронологичен отрязък, за който се отнася едно или друго сведение, но и с това, дали носителят ѝ е протوماгистър (ὁ πρῶτος μάγιστρος), дали е вторият магистър или е обикновен почетен магистър, както и от това дали се явява сродник или роднина на василевса.

Интересни са сведенията за ранга на магистъра през първата половина на X в., които предлага тактиконът на Бенешевич. В интересуващата ни част от него дословно се казва:

“... αἱ δὲ λοιπαὶ πᾶσαι τῆς δευτέρας ὑπάρχουσι τάξεως. Οἷον
ὁ ράικτωρ ‘
ὁ μάγιστρος
καὶ ὁ μάγιστρος.

Εἰ δὲ τις τούτων ὀφικίω τετίμηται, προκρίνεται τοῦ ἑτέρου κἂν τάχα ἔσχατος ἦ.”²¹.

Видно е, че в тактикона се говори само за двама магистри (“... ὁ μάγιστρος καὶ ὁ μάγιστρος.”), въпреки че, както е известно, през първата половина на X в. техният брой е далеч по-голям²². Този пасаж, който кореспондира и с гореупоменатото сведение у Продължителят на Теофан за “двамата държавни магистри” по времето на Василий I, отразява очевидно все още запазеното чак до средата на X в. силно влияние на традицията от VIII–IX в. магистрите да са двама, която традиция продължава да битува в съзнанието на византийците, независимо от факта, че реалното положение отдавна е променено. Несъмнено двамата магистри в тактикона на Бенешевич са именно “двамата държавни магистри” от Продължителят на Теофан. В същото време в тактикона изрично е указано, че ако някой от магистрите заема някаква длъжност, той минава преди другия, дори и да е издигнат по-късно в магистърско достойнство – “Εἰ δέ τις τούτων ὀφικίῳ τετίμηται, προκρίνεται τοῦ ἑτέρου κἄν τάχα ἔσχατος ἦ?”, от което е видно, че по това време магистър определено е титла, а не длъжност. В случая е особено важно, че този извод касае точно двамата първи магистри на държавата, които традиционно са свързвани с изпълнението на служебни функции, като по този начин ни позволява принципно да приемем, че през първата половина на X в. достойнството на магистъра е изцяло почетна титла във византийската рангова йерархия, независимо дали се отнася за “двамата държавни магистри” или за останалите, т. нар. “почетни” магистри, които са се появили след средата на IX в. Т.е. можем да приемем, че най-късно от времето на Роман I Лакапин насетне, е налице уеднаквяване на реалния статус на достойнството на магистъра в рамките на византийската рангова йерархия и разделянето на магистрите на “служебни” и “почетни” би било твърде “измъчено”, като допускането на такова би се базирало единствено на реминисценциите на традицията, но не и на действителна разлика²³.

Според сведенията на Константин VII Багрянородни, церемонията по издигане в ранга на магистър се е извършвала от византийските василевси при тържественото им излизане от църквата по време на големи празници или в неделен ден²⁴, но изглежда, че обичайно е била свързана с неделата на Богоявление²⁵. Филотей свидетелства, че отличителните одеяния на магистъра, които той получава при промоцията си от ръцете на василевса, са обшитият със злато бял хитон със златни еполети (χρυσόταβλος) и червения кожен колан, инкрустиран със скъпоценни камъни, наречен валтидин (βαλτίδιν)²⁶. Константин Багрянородни добавя, че върху туниката си магистърът обличал и пурпурен сагион²⁷. Сумата, която според обичая новият магистър е трябвало да раздаде на различните дворцови сановници по повод удостояването си, е била два пъти по-голяма от тази, която давал придобилият титлата патрикий²⁸.

За мястото на титлата магистър през втората половина на X в. може да се съди най-вече от т.нар. Ескуриалска тактика от 70-те години на десетото столетие²⁹. Положението, фиксирано в този най-важен за втората половина на

X в. източник, не поставя под никакво съмнение изцяло титулния характер на магистърското достойнство по това време. Носителите на титлата магистър са подредени по старшинство и в зависимост от това дали заемат някаква длъжност. На първо място сред магистрите е този, който е и ректор, следват магистрите, които имат едновременно и титлата вест. Подреждането на магистрите понататък в низходящ ред е според значението на заеманата длъжност, а за тези, които не изпълняват никаква служебна функция, определящ фактор се явява кой от тях е издигнат по-рано в достойнството на магистър³⁰. Показателен е фактът, че магистри заемат длъжностите, които са на върха на служебната йерархия във Византия. Това всъщност е закономерно, тъй като от своя страна магистър все още остава най-високата титла, достъпна за неевнуси и за лица, които не са родственици на императорското семейство. Вярно е, че като цяло титлата вече е отстъпила малко назад в йерархията на почетните титли през последната трета на X в., но това отстъпление е относително, с оглед на характера ѝ на почетна титла предназначена за “брадати”, за които тя продължава да бъде възможната горна граница на израстването им във византийската почетна рангова йерархия. В подредбата според ранговото им предимство, в тактиконата на Икономидис преди магистрите са посочени патриархът на Константинопол, кесарят, новелисимът, куропалатът, василеопаторът, патрикията-зости, проедърът и севастофорът³¹.

Ако това изброяване се сведе само до ранговата йерархия в нейния чист титулен вид, т.е. само до титлите, към титулните достойнства, които традиционно са били по-високи от магистърското още през IX в., трябва да се добави единствено това на проедъра, тъй като тогава от гореизброените лица отпадат константинополският патриарх (като принадлежащ към църковната йерархия) и василеопаторът и севастофорът (като формално принадлежащи към ἄξιαι διὰ λόγου, т.е. към имперските длъжности)³². Новата титла проедър, създадена от василевса Никифор II Фока през 963 г. за паракимомена Василий – незаконороден син на Роман I Лакапин и правуйчо на легитимните императори от Македонската династия Василий II и Константин VIII, която е по-висока от тази на магистъра, е предназначена само за евнуси и отразява засилването на ролята на евнусите във византийския политически живот след средата на X в. С други думи, въпросното относително отстъпление на достойнството на магистъра в рамките на йерархията на почетните титли през последната трета на X в. всъщност касае само една позиция по-ниско и е пряко следствие на относителното отстъпление на “брадатите” като цяло спрямо засилената роля на евнусите през този период.

Въпреки че почти до самия край на X в. титлата магистър остава тавана в потенциалния *cursus honorum* на византийските аристократи и на столичните сановници от категорията на “брадатите” (разбира се, ако не са родственици на императорската фамилия), през това столетие ясно се долавя съществуването

на тенденция на постепенна девалвация на отличието. Тази тенденция не бива да се смесва с процеса на трансформацията на магистъра в изцяло почетна титла, лишена от служебни задължения, който окончателно завършва през периода 2-та половина на IX в. – началото на X в., тъй като византийската рангова йерархия не се влияе пряко от това, дали една титла е напълно освободена от служебни функции (на практика такива са повечето от византийските рангови достойнства, включително и тези от най-висшия рангов клас) или запазва някакъв ограничен обем от такива функции, за което също има достатъчно примери. И след приключването на този процес на трансформация и “изчистване” на титлата от различните “служебни белези”, мястото на достойнството на магистъра в ранговата йерархия остава непроменено. То е съвсем същото, каквото е и в началото на изследвания период, и в средата на IX в., и на границата на девети и десети век, и в средата на X в. Бележите на девалвация на достойнството първоначално се откриват в непрекъснатото увеличаване на броя на магистрите във Византия в продължение на период от над двеста години, започвайки от управлението на Михаил III насетне, което неизбежно води до намаляване на тежестта на титлата. По-късно този процес се задълбочава от изпреварването на магистъра в йерархичен план от страна на проедъра, както и от появата на нови високи титулни достойнства, достъпни за “брадатите”. През XI в. обезценяването на магистърската титла протича в рамките на цялостния процес на девалвация на системата на византийската рангова йерархия. От средата на XI в. темповете на девалвация на цялата система на ранговата йерархия на империята се усилват. Достъпът до магистърско достойнство, както и до по-високите от него титли, се разширява, при това – значително, което постепенно изтиква титлата магистър към средните нива на почетната стълбица на ранговете във Византия в края на разглеждания период.

Ако до средата на IX в. магистрите са само двама и едва при Михаил III се появява трети, то през следващите десетилетия техният брой непрекъснато се увеличава. В началните години от царуването на Константин VII има поне четирима магистри в един и същ момент – Никита, Стефан, Лъв Фока и Йоан Елада³³. Макар и да нараства, изглежда, че през този период броят на магистрите е по-малък от дванадесет³⁴. През 968 г., според сведението на кремонския епископ Лиутпранд, пратеник на германския крал и император на Свещената Римска империя Отон I (936–973 г.), броят им вече е достигнал до невероятно изглеждащото число от двадесет и четири магистри³⁵, което е показателно за увеличаването на достъпността на титлата и респективно – за задълбочаващото се намаляване на нейната тежест.

В края на X в. за пръв път е извършен пробив в положението на титлата магистър като таван в йерархичното израстване на неевнусите, които нямат родственни връзки с императорската фамилия. През 989 г. видният военачалник Варда Склир се отказва от стремежа си към императорската корона и прекратява

големия си бунт срещу василевса Василий II, който от своя страна го удостоява с достойнството на куропалат. Така за първи път във Византия тази висша титла, запазена до този момент само за членове на императорското семейство, е дадена на лице извън неговите преки родственици³⁶. Макар че задълго това остава изолиран случай, той е знаков за девалвацията и на ранга на магистъра, а също така и за принципното откриване на достъпа до по-високите от магистър титли – тези от най-висшия рангов клас във византийската йерархия, за непринадлежащи към семейството на василевса лица.

Все пак не трябва да се абсолютизират нито темповете, нито степента на девалвация на титлата магистър. Въпреки нарастването на броя на носителите ѝ и независимо от показателния случай с Варда Склиз, титлата реално остава на върха на потенциалния *cursus honorum* за неевнуси чак до 40-те години на XI в. Това обаче се променя към средата на XI в. При Константин IX Мономах (1042–1055 г.) напълно престава да се спазва разграничението между достойнствата, предназначени за евнуси и тези, предназначени за “братати”. С това неевнусите окончателно получават достъп до титлата проедър и магистър престава да е най-високият възможен титул за тях³⁷.

През втората половина на XI в. вече се наблюдава доста бързо обезценяване на магистърското достойнство. И при династията Дука, и особено при царуването на Никифор III Вотаниат (1078–1081 г.), се увеличава рязко броят на несвързаните пряко с императорското семейство носители на по-високи титли от тази на магистъра – проедър, куропалат и дори новелисим, както и на появилите се техни производни. В първите години от управлението на Алексий I Комнин във Византия има толкова проедри, протопроедри, куропалати, протокуропалати, новелисими и протоновелисими, че да бъдеш магистър вече съвсем не е толкова престижно и титлата окончателно престава да е сред висшите рангови достойнства на империята. При този император се прекратява и удостоверяването с нея, а още преди това носителите ѝ престават да получават ежегодната рого от държавното съкровище. Както е известно, Алексий I реформира из основи системата на византийската рангова йерархия и с това окончателно лишава от живот почетната титла магистър, която изчезва в началото на XII в. Нейните последни датирани упоменавания са от 1117 и 1118 г.³⁸

През IX в., X в. и дори през голяма част от XI в. титлата е достатъчно висока, за да се дава и на императорски родственици и сродници, както и на някои чуждестранни владетели. Един кратък преглед на носителите на титлата, които имат роднински отношения с ромейския автократор и неговото семейство позволява да се направят някои интересни наблюдения за значението и тежестта ѝ в рамките на византийската рангова йерархия. Така например, император Теофил прави магистър своя зет Алексий Муселе, когото по-късно издига и в кесарско достойнство³⁹. Също при Теофил или в началото на управлението на неговия син, с високата титлата магистър е почетен небезизвестния Арсавир,

който е женен за Каломария – сестрата на императрица Теодора⁴⁰. Пак по времето на Теофил магистър е и чичото на жена му, арменецът Мануил⁴¹.

При Михаил III с титлата магистър са удостоени неговите братовчеди Стефан и Варда – синове на леля му Каломария⁴² и вуйчовците му Варда и Петрона⁴³. Според Продължителят на Теофан Михаил III също така издига в достойнството на магистър току-що осиновения от него Василий – по-късно негов съимператор и бъдещ основател на Македонската династия⁴⁴.

Както вече бе посочено по-горе, магистър е и всесилният министър и тъст на Лъв VI Стилиан Заутца, още преди да получи ранга на василеопатор⁴⁵.

Към 920 г. или малко след това Роман I Лакапин издига в магистър своя сват Никита – тъст на най-големия му син и симвасилевс Христофор⁴⁶. Магистър е и родственикът на династията на Лакапините Роман Саронит. Към 945 г., когато поема самостоятелно властта над империята, Константин VII Багрянородни прави магистър и ректор племенника си Михаил – син на Христофор Лакапин и внук на Роман I⁴⁷. През 963 г. Никифор II Фока дава титлата магистър на своя родственик Йоан Цимисхий, както и на брат си Лъв, когото удостоява също и с по-висшето достойнство на куропалат⁴⁸. При император Йоан I Цимисхий (969–976 г.) магистър е неговият родственик Йоан Куркуа, загинал по време на войната с киевския княз Святослав Игоревич⁴⁹.

През XI в. пример за удостояване на императорски родственици с титлата магистър е даването ѝ от Михаил IV Пафлагон (1034–1041 г.) на племенника му Константин⁵⁰.

Видно е, че през по-голямата част от разглеждания период – почти до средата на XI в., титлата на магистъра има действително твърде голямо значение във византийската йерархия на почетните рангове и респективно е достатъчно висока, за да бъдат удостоявани с нея и най-близки родственици и сродници на императора. Нещо повече – за сродниците (разбира се, със съвсем естественото изключение на императорските зетьове, но за сметка на това важейки даже и за тъстовете на василевсите) титлата също се явява таван за издигането им по стълбицата на почетните чинове във Византия. Извън тази схема, по напълно разбираеми причини остава единствено само Роман Лакапин, който съвсем не може да бъде разглеждан като пример за удостоен по императорското благоволение с честта да бъде тъст на василевса на ромеите. За него това е само стъпка към върховната власт над империята и надали може да се смята, че Константин VII е имал голям избор по въпроса за женитбата си с Лакапиновата дъщеря Елена. На пръв поглед извън схемата остава и василеопаторът Стилиан Заутца, но това е само привидно, с оглед на факта, че за византийците, поне формално, санът на василеопатора не е почетна титла, а както вече бе споменато по-горе принадлежи към ἀξίαι διὰ λόγου.

В общи линии това положение е валидно до средата на XI в. и за кръвните роднини на византийските императори. Извън кръга на членовете на император-

ското семейство в най-тесния смисъл на това понятие, само най-близките роднини на управляващия василевс са можели да получат – при това съвсем не задължително и съответно – съвсем не толкова често – почетна титла, по-висока от магистърската⁵¹. Като примери могат да се посочат, през IX в. – вуйчовците на Михаил III – Варда и Петрона – достигнали до ранга на кесар или вуйчото на Михаил V Калафат новелисим Константин – през първата половина на XI в. Магистър е достатъчно високо и престижно достойнство, за да се дава на много близки императорски родственици – вуйчовци, първи братовчеди, племенници и дори братя, като нерядко даже най-близките роднини на василевса са се задоволявали с титли по-ниски от магистърската. Например, братът на Василий I Мариан е само антипат и патрикий⁵² и едва по-късно, ако приемем, че данните от един печат от колекцията Закос, публикуван от Джон Несбит, се отнасят до него, е издигнат в ранга на магистър⁵³. За по-далечните родственици на императора възможността да получат титлата магистър е била свързана не толкова с роднинските им отношения, колкото с изявите им като военачалници и служители на ромейския венценосец. През 2-та пол. на XI в., във връзка с бързата девалвация на почетните отличия, този модел е изоставен и достойнството на магистъра определено загубва предишното си значение.

Традиционна практика за империята е даването на византийски почетни титли на съседни самостоятелни или полунезависими владетели, чиито държави и владения поне в теоретичен план са разглеждани като част от византийското ойкумене. С това не само се реализират целите на една едновременно гъвкава и праволинейна външна политика за налагане на византийското влияние в съответните страни и райони, но и по своеобразен начин се очертават границите на “византийския свят”. През IX и X в., както и през по-голямата част от XI в., титлата магистър е твърде престижна и привлекателна (разбира се, не на последно място и заради придружаващата я пожизнена държавна рента – т. нар. *рога*) не само за византийските сановници, но и за не малка част от владетелите и аристокрацията на гравитиращите към културно-политическото пространство на Византия страни и ромейските василевси не веднъж използват даването ѝ като инструмент в политиката на империята. В същото време удостояването с нея обикновено е било премерено и съвсем не се е случвало толкова често, така че титлата запазва тежестта и престижността си в международен план много дълго – почти чак до средата на XI в., а в известна степен и дори малко по-късно – до управлението на династията Дука, когато общата девалвация на ранговите отличия във Византия и засилващото се отслабване на империята са причина за даването на все по-високи титли на приятелски настроените (а и на някои не дотам приятелски настроени) повече или по-малко самостоятелни управници на съседни страни и области.

Често през IX–XI в. титлата магистър е дарявана от византийските императори на арменски и грузински князе и царе, но твърдението на Боук, че едва

ли не се е превърнала в наследствена за някои васални на Византия владетелски семейства, като например на таронските князе и на царете на Велика Армения, е твърде пресилено и по същество невярно⁵⁴. Всъщност това е и невъзможно, тъй като титлата магистър, както и останалите рангове във византийската почетна йерархия, е персонална и пожизнена, а не наследствена. Сред князете на Тарон единствено Григорий (Крикорикий), починал по времето на Роман Лакапин, със сигурност е магистър, докато останалите таронски владетели са удостоени с други византийски титли⁵⁵. Дори и да се вземе предвид мнението на Константинополос⁵⁶, че запазеният печат на магистър Григорий Таронит се отнася до едноименен внук на таронския княз Григорий, то неговата датировка, предложена от Константинополос – втората половина на X – началото на XI в., предполага, че този втори Григорий е получил титлата си по време, когато княжество Тарон вече не съществува и е част от Византия, а Таронитите са се превърнали в един от византийските аристократически родове. От царете на Велика Армения с магистърско достойнство през X в. е удостоен само Абас I (929–953 г.) – от Роман I Лакапин⁵⁷, а през XI в., както ще стане въпрос по-долу, Йовханес-Смбат – от Василий II и Гагик II – от Константин IX Мономах.

Редица представители на управляващата в Грузия и Абхазия династия на Багратионите също са удостоявани с титлата магистър. Боук цитира през IX и X в. като ивирски князе с тази титла Панкратий, Куркений, Панкратий – внук на предишния и Адранасе⁵⁸, както и абазгския владетел Георгий⁵⁹. Панкратий е всъщност Баграт, представител на тао-кларджетския клон на рода на Багратионите. Потомците му Куркений и Панкратий са братята на най-силния от грузинските владетели по това време – куропалата Ашот II (923–954 г.) – Гурген и Баграт, които имат свои полусамостоятелни княжества и получават от империята достойнствата на магистри. Подобно на тях титлата получава и другият техен брат – Давид, който номинално е царят на Иверия (т.е. на Източна Грузия). Адарнасе е техният племенник Адарнасе IV (958–961 г.), който по-късно поема върховната власт над Тао и е въведен в ранга на куропалат. Магистър е и зетят на Ашот II Кискаси – Гурген. Дълго време магистър е и най-известният сред грузинските владетели през X в. – владетелят на Южно Тао Давид Велики (961–1001 г.), активен участник в събитията около големите бунтове на Варда Фока и Варда Склир, който е принуден да завещае земите си на Византия и от тях Василий II създава темата Иверия⁶⁰. В изворите този грузински княз е познат като Давид Куропалат, макар че всъщност титлата куропалат получава сравнително късно, след като доста дълго време е магистър⁶¹.

И през XI в. византийските императори са въвеждали в сана на магистър представители на царския дом на грузинските Багратиони. През 1001 г. от Василий II с него е почетен цар Гурген II (ок. 975–1008 г.), който, заедно със сина си Баграт III (ок. 980–1014 г.) е основен съперник на империята за наследството на Давид Куропалат⁶². Император Роман III Аргир (1028–1034 г.) дава титлата

магистър на княза на Кларджетия и син на грузинския цар Георгий I (1014–1027 г.) Димитрий Багратион (известен в грузинските извори като Деметрий Кларджа)⁶³, който в замяна отстъпва на Византия най-важното свое владение – стратегическата крепост Анакопия в Западна Грузия. През 30-те и през 40-те години на XI в. протежираният от Византия Деметрий Кларджа неколкократно е издиган като претендент за грузинския престол в противовес на своя двутробен брат – цар Баграт IV (1027–1072 г.)⁶⁴.

С достойнството на магистър също така са удостоявани самостоятелни или полусамостоятелни владетели и в Европа – в Италия и на Балканите. При Михаил IV Пафлагон (1034–1041 г.), след като сключва мир с Византия, магистър става дори един мюсюлмански владетел – емирът на Сицилия Абулафар Мохамед⁶⁵. При Константин IX Мономах един от печенежките вождове в земите край Дунав – Кеген, е покръстен и обявен за архонт на Печенегия (Пацинакия), като е отличен и с ранга на магистър⁶⁶. През XI в. венецианските дожи също често са удостоявани с византийски почетни отличия, като например дождът Доменико Контарено (1043–1070 г.), който получава магистърски титул от император Константин X Дука (1059–1067 г.)⁶⁷.

През 2-та пол. на X и през първата пол. на XI в. титлата магистър е давана и на владетели, чиито страни са били присъединени към Византия, като понякога тя може да се разглежда като един вид компенсация за отнетото им царско достойнство. Така например през 971 г., след като е покорил източната част на България заедно със столицата Преслав, император Йоан I Цимисхий показно лишава българския цар Борис II от царските инсигнии и в замяна го въвежда в достойнството на магистър⁶⁸. През 1018 г., след завладяването на българската държава, василевсът Василий II Българоубиец удостоява с висши почетни отличия членовете на българското царско семейство – вдовицата на последния цар Иван Владислав (1015–1018 г.) Мария получава титлата патрикия-зости, синовете ѝ стават патрикии, а най-големият от тях – бившият престолонаследник Пресиан (или Прусиан) е удостоен с титлата магистър⁶⁹. След като изоставя българската кауза по време на голямото въстание за независимост от 1040–1041 г., вторият син на Иван Владислав Алусиан също е въведен в магистърско достойнство от император Михаил IV Пафлагон⁷⁰.

Между 1016/1017 и 1021/1022 г. васпураканският цар Сенекерим Арцруни, заедно с цялото си семейство се преселва във Византия и предава целия Васпуракан на император Василий II, като съгласно сключения между тях договор в замяна получава титлата магистър и пожизненото владение на някои византийски градове и крепости, сред които Севастия, Лариса и Абара⁷¹.

През зимата на 1021/1022 г. анийският цар Йовханес-Смбат (1017–1041 г.) – съюзник на грузинския цар Георгий I (1014–1027 г.) в конфликта му с Византия, е принуден от Василий II да завещае земите си на империята, срещу което му се гарантира пожизненото им владение и му се дава титлата магистър⁷². Като

компенсация за анексирането на страната му от Византия, ранга на магистър от император Константин IX Мономах получава и последният цар на Ани и Велика Армения Гагик II (1041–1045 г.)⁷³. По това време или дори малко по-рано, същата титла е дадена и на един от най-влиятелните арменски феодали и бъдещ виден византийски сановник и военачалник Григорий Пахлавуня⁷⁴.

Географският обхват на страните, чиито владетели през периода IX–XI в. са получавали или са се домогвали до достойнството на магистъра е доста обширен – от Кавказ до Италия. Престижността на титлата се запазва достатъчно висока, за да бъде тя привлекателна, включително за владетели от висок ранг – царе и суверенни князе – през почти целия въпросен период. Едва през 2-та пол. на XI в. магистър престава да е отличие, с което достойно може да бъде почетен суверенен владетел. От началото на IX в. чак до средата на XI в. от византийските титулни достойнства на чужди владетели е давано само едно по-високо от това на магистъра, а именно достойнството на куропалата⁷⁵. Последното обаче е предоставяно сравнително рядко – до средата на XI в. извън династията на грузинските Багратиди то е дадено само веднъж. Така, че титлата магистър, поне до времето на Константин IX Мономах, реално е била изключително почетна за един чуждестранен владетел и не случайно, както вече беше показано, броят на носителите ѝ сред управниците в страните, гравитиращи в орбитата на византийското влияние, остава сравнително ограничен.

* * *

Имената на магистрите, засвидетелствани в наративните извори, са познати отдавна на науката и именно върху тях основно са акцентирали авторите, които досега по един или друг повод са се занимавали с византийското рангово отличие магистър⁷⁶. По отношение на създаването на максимално пълна листа на магистрите, а също и по отношение на формирането на относително обективна статистическа картина за броя и тежестта на магистрите в йерархията на империята в отделните периоди, най-голямо значение, обаче, имат данните на сфрагистиката. Броят на магистрите, които са ни известни благодарение на запазените техни оловни печати, е многократно по-голям от познатите ни от всички други източници. По-долу е представена листа на носителите на титлата магистър, засвидетелствани по сфрагистични данни.

Списък на магистрите през IX–XI в., засвидетелствани по сфрагистични данни:

1. Аарон, магистър и дук на Ани и Иверия

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: *Oikonomidès, N. Seals*, p. 24, fig. 79; *Nesbitt – McGeer – Oikonomides, DOS 4*, no. 75.1. Вж. също **Йорданов, И.** Корпус на печатите, с. 187–188, III б.

Аарон е трети син на последния български цар Иван Владислав и брат на императрица Екатерина, съпругата на Исак I Комнин. На същото лице принадлежат и следните други печати с титлата *магистър* – 1) *Аарон, магистър и дук на Едеса* (Schlumberger, G. Sigillographie, p. 317; IFEB, no. 324; вж. и Йорданов, И. Корпус на печатите, с. 188, III г) и 2) *Аарон, магистър и дук на Иверия и Велика Армения* (Шандровская, В. С. Неизвестные печати, с. 60–64; Йорданов, И. Корпус на печатите, с. 187–188, III в). За Аарон вж. и Божилков, И. Българите, № 158.

2. Анастасий, магистър, вест и логотет на дрома

Датировка: 1-ва пол. на XI в.

Публикации: Laurent, V. Corpus, II, p. 210, no. 432.

3. Апелгарип, магистър

Датировка: посл. трета на XI в. (вероятно ок. 60-те г. на XI в.)

Публикации: Zacos, G. Seals, II, p. 211, no. 362 (не посочва по-прецизна датировка, а само общо периода нач. на X в. – 1204 г.); Cheynet – Morisson – Seibt, Seyrig, p. 43-44, no. 40 (с датировка последна трета на XI в.); Cheynet, J.-Cl. Sceaux d'Antioche et de Tarse, no. 18; Spink London Auction 132 (Collection of G. Zacos, II), 25 May 1999, p. 8, no. 117 (с датировка ок. 1065 г.). Това е Апелгарип/Апелариб Арцруни от бившата династия на Васпуракан. Както посочва Шейне, са известни няколко различни печата на този Апелариб и именно формата на името – Апелариб, Апелгарип или Апелгарип – го отличава от Апелариб Аршакид (вж. *Апелгарип (Апелариб) Аршакид, антипат, патрикий, вест и стратег на Селевкия*, ок. 1025-1075 г., Spink London Auction 132 (Collection of G. Zacos, II), no. 112) и го идентифицира като Апелариб Арцруни, син на Хасан. Апелариб е служил на Михаил VII като управител на Киликия и умира около 1078 г.

4. Атанасий Гимнос, магистър

Датировка: кр. на XI в. – 1-та четвърт на XII в.

Публикации: Wassiliou – Seibt, Bleisiegel, II, S. 206 mit A. 362; Jordanov, I. Corpus, II, p. 117 (сочи датировка кр. на XI в.).

5. Ваасакий Веридар, магистър, вестарх и дук на флота

Датировка: 70-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: Laurent, V. Corpus, II, no. 969 (не е разчетен патронимът); Шандровская, В. С. Моливдовулы должностных лиц, № 5; SBS, 3, 1993, p. 166, no. 5; Wassiliou – Zarnitz, Bleisiegel, S. 81, № 5.

6. Варда (Фока), магистър и domestik на схолите

Датировка: 978 г. – 985/86 г.

Публикации: Wassiliou – Seibt, Bleisiegel, II, S. 113, № 91. Издателите считат, че това е известният военачалник Варда Фока, син на куропалата Льв Фока и племенник на император Никифор II Фока и няколкократно претендент за трона на Василий II, въпреки, че на самия моливдовул не е изписан патроним.

7. Василаки, магистър, вестарх и дук

Датировка: ок. 1071 г.

Публикации: Zacos – Veglery, Seals, I/3, pp. 1468–1470, no. 2691. Според Закос това е бъдещият претендент за трона Никифор Василаки, обикновено наричан Βασιλάκης или Βασιλάκιος. Василаки е споменат за пръв път по времето на управлението на Роман IV (1068–1071 г.) – преди битката при Манцикерт през август

1071 г., когато той е *магистър и катепан на Теодосиуполис (Attaleiates, р. 155; Ioannis Skylitzes, р. 694; Bryenn., pp. 36-38)*. През 1078 г. Михаил VII назначава Василиаки за *дук на Дирахион*, на мястото на бунтовника-претендент Никифор Вриений (*Bryenn., р. 109*). Василиаки скоро след това вдига бунт и е пленен от Алексей Комнин през лятото на 1078 г.

8. Василий Апокап, магистър, протовест и дук

Датировка: ок. 1059 г. – кр. на 60-те/нач. на 70-те г. на XI в.

Публикации: **Grünbart, M.** *Apokapes*, S. 37–38. Същият е засвидетелстван и със свои печати като *магистър, вест и дук (Jordanov, I.* *Apokapes*, nos. 1-2; **Йорданов, И.** *Силистра, III, № 2; Йорданов, И.* *Василий Апокап, № 3; Jordanov, I.* *Corpus, II, nos. 43–45; също Jordanov, I.* *Corpus, III, nos. 1449–1451A – дата на го към 1064–1065 г.*). Кариерата на военачалника Василий Апокап или Апукап, син на Михаил, започва през 50-те г. на XI в. Той е сред поддръжниците на Исак Комнин през 1057 г. Най-вероятно в кр. на 50-те г. на XI в. последователно получава титлите вест, протовест и магистър. Магистър Василий Апокап е дук на Паристрион от 1059 г. до към ср. на 60-те г. на XI в. Близък е на император Роман IV Диоген (1068–1071 г.), когато може би е удостоен и с ранга на проедър. По-късно е полусамостоятелен управител на Едеса – чак до първите години от управлението на Алексей I, когато е удостоен дори с титлата севаст.

9. Василий Каматир, магистър и комит

Датировка: преди 1088 г.

Публикации: **Jordanov, I.** *Corpus, II, pp. 169–170.*

10. Василий Ксир, магистър и съдия на Кивиреотон

Датировка: XI в.

Публикации: **Лихачев, Н. П.** *Историческое значение*, табл. VIII, № 17; **Laurent, V.** *Les bulles métriques*, no. 260; **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 2, pp. 154–155, no. 59.8 (7 екз. от един и същ булотирион). Вж. и **Wassiliou – Seibt**, *Bleisiegel, II, S. 188 mit A. 283* (с датировка 70-те – 80-те г. на XI в.).

11. Василий Тарханиот, магистър и дук

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Leontiades, I.** *Tarchaneiotes*, S. 43, № 3; **Leontiades, I.** *Die Tarchaneiotes*, № 3; **Wassiliou – Seibt**, *Bleisiegel, II, S. 241, № 248.*

12. Василий Траханиот, магистър

Датировка: XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** *Sigillographie*, p. 705 (сочи датировка XII-XIII в.). Възможно е да е същото лице като предходния. Патронимът Траханиот е засвидетелстван и под формата Траханиот.

13. Василий Хасан, магистър, съдия на велума и син на философа (?)

Датировка: 3-та трета на XI в.

Д.О. 55.63.8-2406а. Упоменавания: **Stavrakos, Chr.** *Bleisiegel mit Familiennamen*, S. 405 mit A. 963. На същото лице принадлежи и друг тип печат с титлата магистър – *Василий Хасан, син на философа (?), магистър, съдия на велума и протонотарий* (DO 58.106.4091, DO 55.6.38 2407) – със същата датировка и упоменат от Ив. Йорданов (**Jordanov, I.** *Corpus, I, р. 96, no. 1 a-b; Jordanov, I.* *Corpus, II, р. 432*).

14. Василий, [магистър], антипат, патрикий, ректор и логотет на геника

Датировка: кр. на X в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 410, no. 912.

15. Василий, магистър, вест и логотет на дрома

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, p. 210, no. 433.

16. Василий, магистър и логотет на геника

Датировка: кр. на X в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 90, no. 98. Според Закос-Несбит, този печат вероятно принадлежи на *Василий, ректор и логотет на геника*, споменат в акти на манастира Лавра, датирани в 993 г. (**Actes de Lavra**, I, 122, no. 10). Вероятно е идентичен с предходния.

17. Владцертис/Валацертис, магистър и катепан на Месемврия

Датировка: XI в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 460, no. 1059 (соци датировка 1-ва пол. на XI в. и чете името като *Владцертис*); **Jordanov, I.** Corpus, I, pp. 122-123, no. 47.5; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 1346 (*Владцертис/ Валацертис*; датировка 60-70-те години на XI в.). Името Владцертис има славянски произход. Владцертис не се споменава нито в изворите, нито в списъка на управителите на България, съставен от Бънеску (**Bănescu, N.** Les duchés byzantins, p. 171, 173–174). Според проф. Йорданов четенето на личното име, предложено от Закос може и да е правилно и тогава името Βαλτζέρτης би могло да се свърже със славянското име Владчерт, т. е. човек, който взема намощие над злите сили, но подчертава, че последната буква на третия ред на аверса не е ясна и може да е както Д, така и Б, т.е. името би могло да е също Βαλατζέρτης и да става въпрос за Валцар. Йоан Скилица споменава двама печенежки вождове с името Βαλτζάρ, съответно баща и син на известния патрикий Кеген, който преминава на страната на империята (**Ioannis Skylitzes**, 455.42; 465.43). Според Ив. Йорданов синът на Кеген Валцар продължава да е на служба на империята и след опита за покушение срещу неговия баща през 1050 г., като е удостоен първоначално с титлата *патрикий*, а по-късно, около 1060 г., е издигнат в ранга на *магистър*. Възможно е това лице да е било назначено за *катепан на Месемврия* през 1060–1070 г., защото той е бил свързан по рождение с номадските племена и е познавал тяхната тактика и стратегия.

18. Георгий Аплесфарий, магистър

Датировка: 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 618-619 (*Георгий Аплесфарий, магистър* – с датировка XI в.); **Šandrovskaja – Seibt**, Familiennamen, S. 39-40, № 19 (*Георгий Аплесфар* – с датировка последна трета на XI в.). Според Шлюмберже това е емирът на Хлиат Абул Севар, който залавя чрез предателство Ерве Франгопул и го предава на военачалниците на Михаил VI Стратиотик, заради което и получава титлата магистър. Хроникьорите го наричат Апелесфар (Απελέσφαρης). Според Зайбт и Шандровска е твърде възможно родът на Георгий Аплесфар да произхожда от Абул-Асвар от кюрдската династия на Саджидите – емирите на Ганджа.

19. Георгий Аргиропул, магистър

Датировка: XI в.

DO 55.1.2935 (Neg. № 59.109.8-2374). Непубликуван. Цитиран е от **Šandrovskaja – Seibt**, Familiennamen, S. 49 mit A. 160 – при № 30.

20. Георгий Исакиот, магистър и съдия на иподрома и велума

Датировка: XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, no. 841.

21. Георгий Ката..., магистър

Датировка: 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Médaillier Vatican, p. 38–39, no. 53.

22. Георгий Катакал, магистър

Датировка: XI–XII в.

Публикации: **Κολτσίδα-Μακρή, Ι.** Μολυβδόβουλλα, σ. 75, αρ. 162.

23. Георгий Мономахат, магистър и дук

Датировка: 70-те г. на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Corpus, II, pp. 296–297, no. 472; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 1453.

24. Георгий, патрикий и магистър

Датировка: IX–X в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, αρ. 408.

25. Гириелм, магистър, стратег на Селевкия и човек на василевса

Датировка: между 1068 г. и 1085 г.

Публикации: **Seibt – Zarnitz,** Bleisiegel als Kunstwerk, S. 91–92, № 2.3.2. Очевидно собственикът на печата е от “франкски” произход – Гуриелмо, Гиём или Вилхелм. Титлата магистър, постът на стратег на Селевкия (Исаврия) и определянето му като “човек на императора” показват високото положение на латинския пришълец, както и илюстрират засилената роля на “франките” във Византия през 2-та пол. на XI в.

26. Григорий Арсакид, магистър, ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος и дук на Васпуракан и Тарон

Датировка: 1050 г. – 1058 г.

Публикации: **Seibt, W.** Arsakuni, № 1; **Nesbitt – McGeer – Oikonomides,** DOS 4, no. 76.2 (с датировка 1051 г.? – 1058 г.). Вж. също **Cheyne – Morrisson – Seibt,** Seyrig, p. 44; **Jordanov, I.** Corpus, I, pp. 42–43. Вероятно това е Григорий Магистър, син на Васак Пахлавуни и племенник на Апелхариб, който е управител на Васпуракан ок. 1051 г. Родът Пахлавуни традиционно е претендирал, че произхожда пряко от арменската царска династия на Аршакидите.

27. Григорий Катакалон, магистър

Датировка: XI в.

Публикации: **Barnea, I.** Noviodunum, p. 243, no. 5. Според Ив. Йорданов всъщност това е печат на Григорий Маврокатакалон като частно лице (**Йорданов, И.** Преслав, с. 163).

28. Григорий Таронит, магистър

Датировка 3-та четвърт на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 706, no. 1; **Schlumberger, G.** Mélanges, p. 309–310, no. 10; **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, αρ. 1185в; **Laurent, V.** Les bulles métriques, p. 213, no. 617; **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 373–375, № 252). Според Ставракос е възможно да е идентичен със собственика на печата на *Григорий Таронит, магистър, вестарх, съдия и дук на Оптиматон* (**Nesbitt – Oikonomides,** DOS 3, no. 71.19 – с датировка XI в.), а като

възможности за идентификация посочва или засвидетелствания през 1040 г. патрикий Григорий Таронит или едноименния дук на Трапезунд от 1103 г. Шлюмберже погрешно отнася печата към владетеля на Тарон магистър Григорий от 1-та пол. на X в.

29. Григорий Таронит, магистър, вестарх, съдия и дук на Оптиматон

Датировка: XI в.

Публикации: **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, no. 71.19; **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 248–250, № 256. Възможно е да е едно и също лице с предходния носител на същото име. Издателите посочват, че комбинацията *дук и съдия*, в контекста на XI в., означава, че Григорий е имал пълна власт над темата Оптиматон, както и че е възможно към същото лице да се отнесат и други издадени печати с името *Григорий Таронит* и титлата *магистър* (**Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 706; **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, σ. 391, ἀρ. 1185β). Настоящият печат изглежда доста ранен, за да принадлежи на известния *Григорий Таронит* от нач. на XII в. (вж. **Skoulatos, V.** Personages, p. 116–118) и по-скоро би могъл да се отнесе към друг един негов съименник и *патрикий*, който е заловен и наказан за заговор срещу военачалника си през 1040 г. (**Ioannis Scylitzes**, 412), но по времето, когато е изпаднал в немилост, изглежда е имал подкрепата на Йоан Орфанотроф – брата на Михаил IV и може да се предположи, че му е било простено и той е продължил кариерата си като е станал *магистър и управител на Оптиматон*.

30. Григорий, магистър

Датировка: не е посочена. Издателят указва, че е най-общо в периода нач. на X в. – 1204 г.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 258, no. 484. Не са познати паралели.

31. Григорий, магистър и катепан

Датировка: не е посочена. Съчетанието на титлата и длъжността подсказват най-вече XI в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 410α.

32. Григорий, магистър и катепан на Антиохия

Датировка: ок. 1049 г. – преди 1053 г.

Публикации: **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 263 mit A. 163). Непосредствено преди това същият е *вестарх и катепан* на Антиохия (**Seibt – Zarnitz**, Bleisiegel als Kunstwerk, № 2.3.9; **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 263 mit A. 162).

33. Григорий, магистър на българите

Датировка: X в.

Публикации: **Йорданов, И.** Корпус на печатите, с. 157–158, Addenda et corrigenda, № 131a. Напълно възможно е, струва ми се, правилното четене да е *Григорий Българин, магистър*. С оглед естеството на ранга магистър (и като титла, каквато е през периода, когато се датира моливдовула, а и преди това – когато е съществувал като длъжност), съчетанието “магистър на българите” е най-малкото странно и нелогично.

34. Димитрий, магистър ...

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Bulgakova, V.** Bleisiegel, S. 48–49, № 1.2.1. Легендата след титлата магистър не се чете.

35. Диоген (?) Харсианит, магистър

Датировка: последна трета на XI в. – ранен XII в.

DO 55.1.2968. Неиздаден. Упоменаване: **Šandrovskaja – Seibt**, Familiennamen, S. 78 mit A. 27 – при № 60.

36. Евматий Филокалис, магистър

Датировка: 70-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 692, nos. 1–5; **Панченко, Б. А.** Каталогъ, № 346; **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, σ. 114, ἀρ. 412 (с датировка XI–XII в.); **Лихачев, Н. П.** Историческое значение, с. 76, фиг. 159; **Bees, N.** Peloponnes und Hellas, S. 229; **Laurent, V.** Les bulles métriques, no. 531; **Laurent, V.** Médaillier Vatican, p. 56 et notes 5-8; **Bon, A.** Le Péloponnèse, p. 198, no. 48e; **Шандровская, В. С.** Сфрагистика, № 724; **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 395–396, № 269 (с датировка 70-те – 80-те г. на XI в.). Вж. и **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 283 mit A. 10, като Зайбг датира печата в 70-те г. на XI в. Съществуват и други печати на Евматий Филокалес като *магистър, мегадук и претор на Елада и Пелопонес* (**Mordtmann, B.** Sur les sceaux, p. 59; **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 188–190, p. 534 et p. 692 – отнася го към XII в.). За *cursus honorum* на това лице вж. **Laurent, V.** Médaillier Vatican, p. 68; **Βρανούση, Έ.** Βυζαντινὰ ἐγγράφα, σ. 52–55; **Skoulatos, B.** Personnages, p. 79–82.

37. Евстатий, магистър

Датировка: ок. 70-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 252, № 121.

38. Евстатий, магистър и друнгарий на виглата

Датировка: нач. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, no. 888. Според Лоран това всъщност е Евстатий Ромей.

39. Елинаг (?), магистър и катепан на Тарон (?)

Датировка: XI в.

Публикации: **Nesbitt – McGeer – Oikonomides, DOS 4, no. 76.3.**

40. Епифаний Костомир, магистър

Датировка: 3-та четвърт на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 238.

41. Ервевий Франгопул, магистър, вест и стратилат на Изтока

Датировка: ок. 1058 г.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 334. Това е прочутият франкски наемник на византийска служба Ерве Франгопул.

42. Илиодор, магистър, вестарх и велик хартуларий на претория (?) на Кивиритон

Датировка: XI в. (2-ра пол.)

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 263.

43. Исак Комнин, магистър, вест и стратопедарх на Изтока

Датировка: 1042–1055 г.

Публикации: **Zacos – Veglery, Seals, I/3, pp. 1453–1454, no. 2680.** Закос указва, че собственикът несъмнено е бъдещият император Исак I Комнин (1057–1059 г.) и че този екземпляр не може да е по-късен от 1055 г., тъй като Теодора, когато идва на власт за втори път, лишава Исак от поста на *стратопедарх* и го заменя със своя довереник, евнуха Теодор (**Kedrenos, II, p. 611**; вж. **Schlumberger, G.** L'érupée byzantine, III, 1905, p. 756–758.). Исак очевидно е бил издигнат от *вест* в *магистър* и назначен на длъжността *стратопедарх на Изтока* към края на управлението на Константин IX

(1042–1055 г.). Цитиран е от Шейне (**Cheyne, J.-Cl.** Saint Georges, p. 122) с датировка средата на XI в. – преди 1057 г.

44. Йоан Дука, магистър, дук (?) и стратигет

Датировка: XI в.

Публикации: **Sode, Cl.** Bleisiegel in Berlin, II, S. 252–253, № 423). Според Соде *στρατηγέτης* играе ролята на *στρατηγός* и тя дори издава печата като такъв на *Йоан Дука, магистър, дук (?) и стратег*. Дава две възможности за идентификация: 1. Йоан Дука (? – ок. 1088 г.), син на Андроник Дука и брат на Константин X и бъдещ кесар (за него вж. **Polemis, D.** The Doukai, no. 13, p. 34–41); 2. Йоан Дука (ок. 1064 г. – ок. 1136 г.), внук на предишния, син на Андроник Дука и Мария (за него вж. **Polemis, D.** The Doukai, no. 25, p. 66–70). Няма посочени паралели.

45. Йоан Кеген, магистър и архонт на Пацинакия

Датировка: 1050–1051 г.

Публикации: **Jordanov, I.** Sceau d'archonte, p. 79–83; **Seibt – Zarnitz**, Bleisiegel als Kunstwerk, S. 131–132, № 3.2.9; **Йорданов, И.** Кеген, с. 96–102; **Jordanov, I.** Corpus, I, pp. 138–142, no. 59.1; **Jordanov, I.** Corpus, II, no. 307; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 1380. Вж. и **Cheyne, J.-Cl.** Saint Georges, p. 128 et note 54 (сочи датиране в ср. на XI в.). Според Ив. Йорданов, Кеген, син на Валцар и вожд на един от печенежките кланове, се заселва и подчинява на империята, като се покръства с името Йоан и получава титлата магистър през 1050 г., а според Ж.-Кл. Шейне печенежкият вожд Кеген се присъединява към империята, покръства се, приемайки името Йоан и получава титлата патрикий преди зимата на 1046/47 г., като допуска, че негов кръстник е бил или василевсът Константин IX Мономах или месазонът Йоан Мавропус, императорски фаворит и фактически пръв министър по това време.

46. Йоан Ксир, магистър, вест и протасекрит

Датировка: 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 292 (сочи датировка 3-та четвърт на XI в. и указва, че преди това Лоран се е опитвал да разчете титлите върху този печат на Йоан Ксир като *протовест* и като *протопроедър и вест* – вж. **Laurent, V.** Médaillier Vatican, p. 113, no. 2 et note 2; вж. и **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 291–292 mit A. 10–11); **Laurent, V.** Corpus, II, no. 7.

47. Йоан Месопотамит, магистър

Датировка: към 70-те г. на XI в.

Публикации: **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 251–252, № 120. Вж. и **Laurent, V.** Médaillier Vatican, p. 61.

48. Йоан Нестонг, магистър и стратег

Датировка: 60-те г. на XI в.

Публикации: **Cheyne, J.-Cl.** Nestoggoi, p. 263–264, pl. I, fig. 2. Вж. и **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 305.

49. Йоан, магистър

Датировка: последна трета на XI в.

Публикации: **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 41–42, no. 37.

50. Йоан, магистър, антипат, патрикий и императорски протоспатарий

Датировка: 1-ва пол. на X в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 122, no. 172. Според Дж. Несбит този печат може да бъде отнесен към управлението на Константин VII (913–959 г.) и за атрибуцията

му има три възможности – (1) Йоан Гарида, *магистър* и *патрикий*, който започва кариерата си като *етериарх* при Лъв VI и е издигнат като *доместик на схолите* в началото на управлението на Константин VII; (2) Йоан Елада, *магистър* и *патрикий*, опекун на малолетния Константин VII; (3) Йоан Куркуа, *магистър*, *антипат* и *патрикий*, който е *друнгарий на виглата*, а по-късно, при управлението на Роман I (920–944 г.) е *доместик на схолите*. Според Несбит третият вариант категорично може да бъде изключен.

51. Йоан, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на дрома

Датировка: 2-ра пол. на IX в. – нач. на X в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 529, no. 2 (датировка X-XI в.); **Laurent, V.** Corpus, II, p. 205–206, no. 426 (датировка 2-та пол. на IX в.). Вж. също и **Guilland, R.** Recherches, II, p. 74 et note 96 (датировка IX-X в.) и **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 272 mit A. 1-3. Лоран и Зайбт допускат, че би могъл да принадлежи на Йоан Агиополит, който в началото на царуването на Лъв VI (886 г.) е магистър и $\lambda\omicron\upsilon\gamma\omicron\theta\acute{\epsilon}\tau\eta\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\delta\ \delta\rho\acute{o}\mu\omicron\upsilon$.

52. Йоан, магистър, вестарх, съдия на велума и на Егейско море

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 435, no. 985 (с датировка 2-ра пол. на XI в.); **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, p. 116, no. 40.14 (с датировка XI в.).

53. Йоан, магистър и доместик на схолите

Датировка: X в.

Публикации: **Лихачев, Н. П.** Моливдовулы греческого, табл. LXIX, с. 171–172, № 12. Според Лихачов на същото лице е публикуваният от него печат с абсолютно същото изображение на Богородица (вж. *Йоан, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и доместик на богохранимите схоли*, X в., **Лихачев, Н. П.** Историческое значение, табл. IV, № 23) и отнася атрибуцията към известния пълководец от X в. Йоан Куркуа.

54. Йоан, магистър и ἐπι τῶν οἰκετακῶν

Датировка: не е посочена. Най-общо издателят указва периода от нач. на X в. до 1204 г.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 267, no. 510.

55. Йоан, магистър, патрикий и стратег на Елада

Датировка: X–XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 180, no. 7.

56. Йоан, магистър, съдия на велума и епарх

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 435, no. 984.

57. Йоан, патрикий, антипат и магистър

Датировка: 1-ва пол. на IX в.

Публикации: **Zacos – Veglery**, Seals, I/2, p. 1138, no. 2038A. Според Заκος тук *магистър* не съответства на титла в смисъла, в който е в Клеторологиона на Филотей, където *магистър* заема по-високо място от *патрикий* и *антипат*. Според него, тъй като в Тактикона на Успенски *магистърът* липсва, от този факт може да се заключи, че по времето на настоящия печат, *магистър* е длъжност, а не титла, заключение, което вече е било предложено от Бъри (**Bury, J. B.** Administrative System, p. 32.).

58. Йосиф Тарханиот, магистър

Датировка: XI в., ок. 1060–1072 г.

Публикации: **Cheyne** – **Morrisson** – **Seibt**, Seyrig, p. 43, no. 39. В началото на 1072 г. Йосиф Тарханиот получава по-висока титла от тази на *магистър* – тогава става *проедър* и е назначен за дук на Антиохия.

59. Катакалон Кекавмен, магистър и дук на Антиохия

Датировка: 1054–1056 г.

Публикации: **Лихачев, Н. П.** Моливдовулы греческого, табл. LXI, с. 85, № 8 (сочи датировка 1054–1056 г.); **Swiencickiy, I.** Bleisiegel von Lwow, S. 439, № 10; **Laurent, V.** Gouverneurs d'Antioche, p. 243; **Шандровская, В. С.** Сфрагистика, 2, с. 136, № 708; **Spink London Auction 127** (Collection of G. Zacos, I), 7 October 1998, p. 26, no. 41 (с посочена датировка 1056 г.); **Cheyne, J.-Cl.** Saint Georges, p. 125, fig. 22. Още Лихачов посочва, че това е знаменитият пълководец Никифор Катакалон, наречен с прозвището Кекавмен (ὁ Κεκαυμένος), който е бил *дук на Антиохия* през 1054–1056 г. По времето на Константин Мономах, след кампанията срещу турците, той е бил изпратен да се сражава срещу номадите печенегите, които нахлули на Балканите. Сериозно ранен, той се спасява като по чудо и, както сочи и Ж.-Кл. Шейне, през 1056 г. – годината, в която е датиран този печат, поема командването на войските на Антиохия до момента, в който е отстранен от този пост от новия император Михаил VI. През следващата година Кекавмен участва в метежа, който сваля Михаил VI и донася властта на Исак I Комнин, а последният удостоява Кекавмен с титлата куропалат.

60. Константин Алоп, магистър, вест, съдия на велума и на Тракия и Македония

Датировка: 60-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: **Sorlin-Dorigny**, Sceaux, 86; **Mordtmann, Б. ΕΦΣ**, 13, Suppl., 1880, 87; **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 163, no. 4; p. 613, no. 4; **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 1, no. 43.6. Вж. и **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 303 mit A. 9 (Зайбт сочи датировка 2-та пол. на XI в.). В. Зайбт също така смята, че публикуваният от Шлюмберже печат на *Константин Алфей, магистър, вест, съдия на велума, Тракия и Македония* (**Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 162, no. 3 = p. 613, 'Αλφέος, no. 1) вероятно всъщност е на Константин Алоп, а Шлюмберже погрешно е разчел патронима като Алфей вместо Алоп.

61. Константин Алфей, магистър, вест и съдия на велума и на Тракия и Македония

Датировка: 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 162, no. 3 = p. 613, 'Αλφέος, no. 1. Според В. Зайбт Шлюмберже неправилно определя този печат като такъв на *Константин Алфей, магистър, вест, съдия на велума, Тракия и Македония* и той всъщност е на Константин Алоп, т.е. той е паралел на този, който самият Шлюмберже публикува като печат на *Константин Алоп, магистър, вест, съдия на велума, Тракия и Македония* (**Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 163, no. 4 = p. 613, no. 4). Зайбт смята, че Шлюмберже погрешно е разчел патронима като Алфей вместо Алоп, а като датировка посочва 2-та пол. на XI в. (вж. **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 303 mit A. 9).

62. Константин Аргиропул, магистър и стратег на Самос

Датировка: 60-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Mélanges, p. 231f., no. 56; **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιὰ κὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 134 – с датировка X–XI в.); **Βέης, Ν.** Ἀναγνώσεις ῥ, ἀρ. 15; **Vannier J.-Fr.** Arguroi, p. 55, no. 29; **Cheyne, J.-Cl.** Du stratège au duc, p. 192, n. 74; **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 81–82, № 25.

63. Константин Вурцис, магистър и дук на Антиохия

Датировка: 40-те г. на XI в.

Публикации: **Cheyne, J.-Cl.** Sceaux d'Antioche et de Tarse, p. 419, no. 48 (с датировка 1-ва пол. на XI в.); **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 262 mit A. 160 (с датировка ок. 1043 г. – ок. 1045 г.). Същият е познат и с печат само като *магистър* (**Jordanov, I.** Corpus, II, pp. 100–101, no. 120; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 454 – датира го в ср. на XI в.).

64. Константин Куркуа, магистър

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 242.

65. Константин Лар(.)нус (?), магистър

Датировка: X–XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 672.

66. Константин Маникаит (?), магистър и параталасит

Датировка: XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, p. 628, no. 1130.

67. Константин Промундин, магистър, вест, съдия на велума и на Анатоликон

Датировка: 70-те г. на XI в.

Публикации: **Gray Birch, W.** Catalogue, 17.691; **Шандровская, В. С.** Сфрагистика, № 712; Auktionskatalog Münz Zentrum Köln 100, 8-10.09.1999, № 119. Вж. и **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 178 mit A. 231. Почти е сигурно, че е идентичен със следващия номер в листата. На същото лице, според доминиращото в науката мнение, принадлежат и следните други печати с упомената титлата магистър на тях: 1) като *магистър, съдия на велума и на Анатоликон* (с датировка 60-те г. на XI в.) – **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, no. 86.25 (с датировка XI в.); **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 177–179, № 172 (с датировка 60-те г. на XI в.); 2) като *магистър, вест, съдия на велума и на Тракезион* (с датировка 70-те г. на XI в.) – **Шандровская, В. С.** Сфрагистика, № 713.

68. Константин Промундин, магистър, вест, съдия на велума и на Тракезион

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Шандровская, В. С.** Сфрагистика, № 713. Според Несбит и Икономидис, би могъл да е същото лице, на което принадлежи и печатът на *Константин Промундин, магистър, съдия на велума и на Анатоликон* (вж. **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, pp. 152–153, no. 86.25 – с датировка XI в.).

69. Константин Радин, магистър, вест и ефор

Датировка: ок. 60-те – 80-те г. на XI в.

Колекция Закос. Вж. **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 43 mit A. 105.

70. Константин N. (или Авлин ?), магистър и съдия

Датировка: XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Orghidan, p. 160, no. 309. Вж. и **Laurent, V.** Les bulles métriques, no. 177.

- 71. Константин ..., магистър**
Датировка: 2-ра пол. на XI в. – 1-ва четвърт на XII в.
Публикации: **Bulgakova, V.** Bleisiegel, S. 95–97, № 1.4.2. Метрически. Патронимът не се чете.
- 72. Константин, магистър**
Датировка: XI–XII в.
Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 532.
- 73. Константин, магистър**
Датировка: XI–XII в.
Публикации: **Κολτσίδα-Μακρή, Ι.** Μολυβδόβουλλα, σ. 76, αρ. 166. Издателят не посочва паралели.
- 74. Константин, магистър, вест, съдия на велума и на Харсианон**
Датировка: XI в.
Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα ἐν τῷ Ἐθνικῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν, *JIAN*, 9, 1906, p. 75, no. 155β; **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, σ. 295, αρ. 155β; **Лихачев, Н. П.** Историческое значение, с. 6, табл. IV, 20. Вж. също и **Лихачев, Н. П.** Моливдовулы греческого, с. 63.
- 75. Константин, магистър и протомистик**
Датировка: XI в.
Публикации: **Κολτσίδα-Μακρή, Ι.** Μολυβδόβουλλα, σ. 58, αρ. 105. Колцида-Макри пише, че протомистикът, висш служител от императорската канцелария, бил задължително човек, ползващ се с абсолютното доверие на императора.
- 76. Лупин Ромей, магистър**
Датировка: последна трета на XI в.
Fogg A. M. 784. Упоменавање: **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 32 mit A. 28.
- 77. Лъв Арвантин, магистър и дук**
Датировка: XI в.
Колекция Закос. Упоменавање: **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 128.
- 78. Лъв Арианит, магистър**
Датировка: 50-те – 70-те г. на XI в.
Метрически печат от колекция О'Хара. Цитиране: **Šandrovskaja – Seibt**, Familiennamen, S. 51.
- 79. Лъв Гудел, магистър**
Датировка: 60-те г. на XI в.
Публикации: **Панченко, Б. А.** Каталогъ, № 180 (датира го XI–XII в.); **Laurent, V.** Les bulles métriques, no. 688 (датира го XI–XII в.). Вж. също **Йорданов, И.** Преслав, с. 174–175 и бел. 7 (датира го най-общо в 3-та четвърт на XI в.) и **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 115 (с датировка 60-те г. на XI в.). Панченко допуска възможността собственикът му да е идентичен с ослепения от Константин VIII Γουδέλης.
- 80. Лъв Дроконит, магистър**
Датировка: късен XI в. – 1-ва трета на XII в.
Публикации: **Šandrovskaja – Seibt**, Familiennamen, S. 92–93, № 76.
- 81. Лъв Етериот, магистър**
Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Zlati Voyvoda, no. 16; **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 151, no. 217; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 455.

82. Лъв Иасит, магистър, вест и стратег на Вукеларион

Датировка: 60-те – 70-те г. на XI в.

Публикации: **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 4, p. 12, no. 1.32. Вж. също и **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 140 mit A. 13 (Зайбт възстановява, на базата на печати, кариерата на Лъв Иасит) и **Йорданов, И.** Преслав, с. 178–179 и бел. 4.

83. Лъв Мелисин, магистър и domestik на scolite на Запада

Датировка: кр. на X в., след 986 г.

Публикации: **Jordanov, I.** Melissenos et Théodorokan, p. 183–187; **Йорданов, И.** Преслав, № 162 (с датировка 986 ? – 988 ? г.); **Jordanov, I.** Corpus, I, p. 78, no. 26.4 В; **Jordanov, I.** Corpus, II, pp. 287–288, no. 461 (ревизира датировката преди септември 985 г.); **Jordanov, I.** Corpus, III, p. 362, no. 996 (сочи датировка след август 986 г.). Лъв Мелисин е познат в писмените източници от последната трета на X в. По всяка вероятност заема поста на domestik на scolite непосредствено след катастрофалното поражение на византийците при прохода Траянови врата през август 986 г. След 994 г. името му не се споменава в изворите.

84. Лъв Перин, магистър и дук на целия Запад

Датировка: 3-та четвърт на XI в.

Публикации: **Barnea, I.** Sigilii, no. 6; **Barnea – Seibt**, Bleisiegel aus Rumänien, S. 92–93, № 4; **Jordanov, I.** Corpus, I, pp. 78–79, no. 26.5; **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 341, no. 570; **Jordanov, I.** Corpus, III, p. 363, no. 1000. Лъв Перин не е известен от наративните извори. Проф. Йорданов сочи, че името на представител на тази фамилия (Περηνός) е засвидетелствано по време на войните срещу норманите през 1068 г., като той е бил дук на Дирахон и Италия. Печат на Лъв Перин като τοποτηρητής τοῦ Ὀψικίου е намерен на територията на България и е датиран най-общо в XI в., а моливдовул на Лъв Перин като частно лице от края на XI в. се съхранява в колекцията на Нумизматичния кабинет във Виена (МК, № 465).

85. Лъв Склир, магистър и ἐπί τοῦ βεστιαρίου

Датировка: XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 603, no. 8 (дава датировка IX в.); **Seibt, W.** Die Skleroi, S. 88; **Laurent, V.** Corpus, II, p. 365–366, no. 707 (дава датировка XI в.). Шлумберже погрешно допуска като атрибуция Лъв Склир, който е споменат във връзка със събитията през 811 г. Възможно е да е едно и също лице със следващия номер в листата на магистрите.

86. Лъв Склир, магистър и претор на Опсикион

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Seibt, W.** Die Skleroi, S. 87, № 20 b; **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 218–219, № 219 – с посочена датировка 60-те до 70-те г. на XI в. Същото лице е познато и с други печати с титлата магистър – *магистър и претор на Вукеларион* с датировка кр. на 60-те – 70-те г. на XI в. (от колекцията Закос; вж. **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 218–219 mit A. 436) и *магистър, вест, вестарх и съдия на Егеос Пелагос* (**Nesbitt – Oikonomides**, DOS 2, no. 40.15 – с посочена датировка XI в.; **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, № 236 – с посочена датировка 70-те – 90-те г. на XI в.).

87. Лъв Фитиан (?), магистър

Датировка: последна четвърт на XI в.

Публикации: **Jordanov, I. Corpus, II, p. 425.**

88. Лъв, магистър, антипат, патрикий и логотет на дрома

Датировка: X в.

Публикации: **Jordanov, I. Corpus, III, no. 843.** Не е идентичен със следващия номер.

89. Лъв, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на “бързия” дром

Датировка: X в.

Публикации: **Laurent, V. Corpus, II, no. 478.** Лоран предлага идентификация с Лъв Равдух в по-късен етап от кариерата му. Тази атрибуция е напълно възможна, но не и единствено сигурна и затова засега остава хипотетична.

90. Лъв, магистър, вестарх, съдия на велума и претор на Константинопол

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Laurent, V. Orghidan, p. 101-102, no. 188** (сочи датировка XI-XII в.); **Laurent, V. Corpus, II, no. 1146.**

91. Лъв, магистър и domestik на схолите на Запада

Датировка: преди 963 г.

Публикации: **Zacos, G. Seals, II, p. 468, no. 1077.** Според издателя със сигурност е на Лъв Фока, брат на император Никифор II Фока (963–969 г.). Лъв получава титлата *магистър* от император Роман II (959–963 г.), докато е на поста *domestik на Запада*. След възкачването си на престола, Никифор II назначава Лъв за *логотет на дрома* и го удостоява с титлата *куропалат*. През 969 г. Лъв е изпратен в заточение на Лесбос от Йоан I Цимисхий; по-късно е ослепен и изпратен на остров Проти, където умира.

92. Мануил, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий

Датировка: кр. на IX в. – 1-та пол. на X в.

Публикации: **Лихачев, Н. П.** Моливдовулы греческого, табл. LXVII, с. 147–148, № 10. Лихачов сочи, че в “Хронографията” на Теофан се споменава магистърът Мануил, известен пълководец по времето на император Теофил (829–842 г.) и вуйчо на Теодора, но отхвърля тази възможност за идентификация, тъй като печатът е по-късен. Според него най-вероятно точната атрибуция е магистър Мануил, участник на събора през 869 г.

93. Мануил, патрикий, императорски протоспатарий, магистър и вагил на деспота

Датировка: ср. на IX в.

Публикации: **Zacos – Veglery, Seals, I/2, p. 1190, no. 2151A.** Заκος идентифицира собственика на този печат с магистър Мануил, вуйчо на императрица Теодора, съпругата на василевса Теофил (829–842 г.).

94. Мариан, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий, велик domestik и логотет на стадата

Датировка: IX в. (след 868/869 г.).

Публикации: **Seibt, W. Bleisiegel, I, S. 124 mit A. 9a; Laurent, V. Corpus II, no. 583** (сочи датировка IX в.). Зайбт и Лоран го отнасят към брата на император Василий I Мариан, т.е. вероятно атрибуцията е същата като при следващия номер в листата на магистрите.

95. Мариан, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий, велик домашник, логотет на стадата и катепан на Па ...

Датировка: последна трета на IX в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, pp. 146–147, no. 225 (с датировка кр. на IX в.). По всяка вероятност е едно и също лице с предходния. Според Закос и Несбит този печат следва да бъде отнесен към Мариан, брата на император Василий I. За Мариан се знае малко. Император Константин VII Порфирогенет споменава, че той е заемал поста *доместик на схолите* и е че е бил погребан в манастира “Св. Евфимия” ἐν τῷ Πετρῶ. Към Мариан биха могли да се отнесат и други два типа моливдовули с титлата магистър върху тях: 2) *Мариан, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и домашник на схолите* (понастоящем в колекцията на Дъмбъртън Оукс) и 3) *Мариан, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий, велик домашник [и] логотет на стадата* (**Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 124 mit A. 9; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 583).

96. Михаил ὁ τοῦ Εὐθυμίου, магистър, вест и претор на Опсикион

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 217–218, № 218. Същото лице е познато и с друг печат с фигурираща на него титла магистър, а именно – като *магистър, вест и съдия на Тракезион* (**Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, no. 2.18). Вероятно е идентичен с Михаил, сина на Евтимий, който е обвинен около 1051 г. в организиране на заговор срещу Константин IX Мономах (**Ioannis Scyltzes**, 471).

97. Михаил Агалиан, магистър и императорски протонотарий на великия сакеларий

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, no. 807.

98. Михаил Варис, магистър, велик хартуларий, съдия на иподрома и на Вукеларион

Датировка: 80-те г. на XI в.

Публикации: **Pennas, V.** Chios and Lesbos, p. 168 f., no. 3. Вж. също **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 94 mit A. 130; **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 80-81 (при no. 102); **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 184, № 178 mit A. 267 (с посочена датировка 70-те г. на XI в.). Михаил Варис е засвидетелстван като протокуропалат на Влахернския синод през 1094 г. Не може да се твърди със сигурност, че е идентичен със следващия номер в листата на магистрите.

99. Михаил Варис, магистър и съдия

Датировка: вероятно ср. на XI в.

Колекция Закос – непубликуван. Цитиран от **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 80-81, при no. 102 – тип b 3. Изглежда е различен, по-ранен съименник на по-известния участник на Влахернския синод Михаил Варис.

100. Михаил Иасит, магистър и дук на Антиохия

Датировка: ?–1047 г.

Публикации: **Jordanov, I.** Melnitsa, pp. 44–45, no. 39; **Spink London Auction 127** (Collection of G. Zacos, I), 7 October 1998, p. 26, no. 40; **Cheyne, J.-Cl.** Ducs d’Antioche, p. 53–63; **Jordanov, I.** Corpus, I, pp. 34–35, no. 6.1; **Jordanov, I.** Corpus, II, no. 240; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 1112. Михаил Иасит е засвидетелстван като магистър през

1047 г., когато командва армията на Константин IX Мономах срещу метежника Лъв Торник. Както посочва и Шейне, кариерата на Михаил Иасит е по времето на императорите Михаил IV (1034–1041 г.) и Константин X Мономах (1042–1055 г.). На него принадлежи и друг един печат с титлата магистър, а именно този на *Μιχαήλ Ιασίτ, μαγιστῆρ, βεστ и дук на целия Запад* (Spink London Auction 135 (Collection of G. Zacos, III), 6 October 1999, no. 1470), чиято датировка е ок. 1047 г.

101. Михаил Контостефан, магистър и дук на Антиохия

Датировка: 2-ра трета на XI в.

Публикации: **Cheyne, J.-Cl.** Ducs d'Antioche, p. 57–60 (с датировка 2-ра трета на XI в.); **Spink London Auction 127** (Collection of G. Zacos, I), 7 October 1998, p. 27, no. 43; **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 5, p. 25, no. 9.4 (с датировка ок. 1055 г.). В коментара си за този моливдовул Ж.-Кл. Шейне посочва, че Михаил Контостефан е ново попълнение в списъка на лицата, заемали поста дук на Антиохия. Той не е познат от друг източник. Фамилията е известна от края на X в., когато един неин представител става доместик на схолите. Може би Михаил е бил дук на Антиохия по времето на Исак I Комнин (1057–1059 г.) или малко преди това. Известно е, че един Контостефан е сроден с Исак и е възможно именно това да е Михаил. Във всеки случай са несъмнени тесните връзки между двете фамилии, гарантиращи на Контостефаните изпъкването им сред аристокрацията по времето на Комнините.

102. Михаил Кургикий, магистър

Датировка: XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 245.

103. Михаил Маврикс, магистър, вест и катепан

Датировка: 60-те – 70-те г. на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sceaux inédits, IV, p. 485, no. 183; **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα. ἀρ. 410β (разчита патронима като Μαυρίκης); **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 170 mit A. 15 (с датировка между 1068 г. и нач. на 70-те г. на XI в.); **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 258–259, № 165 (с датировка 60-те – 70-те г. на XI в.). Същият има и друг моливдовул с титлата магистър – като *μαγιστῆρ и катепан* (**Jordanov, I.** Corpus, II, p. 278, no. 426; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 1484 – с датировка 1068–1070 г.). Михаил Маврикс е станал магистър при император Роман IV Диоген (1068–1071 г.). При Алексий I му е поверено командване на византийски флот по време на кампаниите срещу норманите на Робер Гискар.

104. Михаил Паксин, магистър

Датировка: кр. на 70-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 252–255, № 122. Няма познати паралели.

105. Михаил Пантехнис, магистър

Датировка: последна четвърт на XI в. – нач. на XII в.

Публикации: **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 305 mit A. 653 (с датировка 90-те г. на XI – нач. на XII в.); **Йорданов, И.** Куропалати, при № 16, с. 258 (с датировка последната четвърт на XI в.); **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 333.

106. Михаил Радин, магистър

Датировка: XI/XII в.

Цитиран от А.-К. Василиу и В. Зайбт (**Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 45 mit A. 130). Вероятно е различен, едно поколение по-късен съименник на следващия номер в листата.

107. Михаил Радин, магистър, вестарх и логотет на стратиотика

Датировка: 60-те – 70-те г. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** *Corpus*, II, no. 550 (с датировка 2-ра пол. на XI в.); **Spink London Auction 127** (Collection of G. Zacos, I), 7 October 1998, p. 32, no. 56 (с датировка ок. 1050-1080 г.); **Wassiliou – Seibt**, *Bleisiegel*, II, S. 45, A. 128. Вж. и **Stavrakos, Chr.** *Bleisiegel mit Familiennamen*, № 218 und S. 331 mit A. 752; **Cheyne – Morriison – Seibt**, *Seyrig*, p. 142-143, no. 202. В коментара си за този печат Шейне казва, че фамилията Радина е дала на държавата многобройни сановници, особено през XI в. и че Михаил достигнал до ранга на *enarx*. Този печат свидетелства за предшествашото стъпало в кариерата му – началник на службата по набора и финансите на войската. След смъртта на Михаил Радин, погребалното тържествено слово за него е произнесено лично от Михаил Псел.

108. Михаил Саронит, магистър и дук на целия Запад

Датировка: XI в. (2-та половина)

Публикации: **Nesbitt – Oikonomides**, *DOS* 1, p. 10, no. 1.20; **Ananiev, J.** *Byzantine Seals*, p. 62, no. 5 (с датировка 3-та четвърт на XI в.). Вж. също **Cheyne – Morriison – Seibt**, *Seyrig*, p. 50 (с датировка 2-та пол. на XI в.). Издателите на печата от Дъмбъртън Оукс посочват, че този екземпляр не е достатъчно близък по време, за да бъде свързан със сигурност със стратега на Македония Михаил Саронит. Считат, че притежателят на печата може да бъде идентифициран с *Μιχαήλ Σαρωνίτης*, който е бил *κατεπαν* на *Βουλγαρία*, докато е бил *вестарх* и може би е същият Саронит (без посочено лично име), който е избягал панически по време на въстанието на Константин Бодин (**Ioannis Scylitzes Continuatus**, 165; вж. и **Bănescu, N.** *Les duchés byzantins*, p. 147, 173). Длъжността *дук на целия Запад* указва за военно командване, но не е задължително то да е идентично с това на доместика на схолите.

109. Михаил Стипиот, магистър и вестарх

Датировка: 3-та четвърт на XI в.

Публикации: **Билик, С.** Непубликувани моливдовули, № 13; **Jordanov, I.** *Corpus*, II, p. 388, no. 680; **Jordanov, I.** *Corpus*, III, p. 181, no. 456.

110. Михаил, магистър

Датировка: XI в.

Публикации: **Sode, Cl.** *Bleisiegel in Berlin*, II, S. 199–200, № 375. Соде допуска, че това би могло да е същото лице, упоменато в легендата на тесера при **Zacos, G.** *Seals*, II, no. 704.

111. Михаил, магистър

Датировка: не е посочена от издателя.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** *Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα*, ἀρ. 410δ.

112. Михаил, магистър, вест и ἐπι τῶν κρίσεων

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** *Corpus*, II, no. 899; **Zacos, G.** *Seals*, II, p. 445, no. 1013.

113. Михаил, магистър и иконом на Неа (Екклесия)

Датировка: XI в.

Публикации: **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, *DOS* 5, p. 109, no. 48.5. *Νέα (Новата църква)* е прочутата църква, построена от Василий I в близост до императорския дворец през 876/877 г. и осветена през 881 г.

114. Михаил, магистър и катепан на Кипър

Датировка: XI в.

Публикации: **Mordtmann, B.** *Plombs byzantins*, p. 59, no. 47; **Schlumberger, G.** *Sigillographie*, p. 305, no. 1; p. 328, no. 7; p. 534, no. 16 (с датировка XII в.); **Wassiliou – Seibt**, *Bleisiegel*, II, S. 265, № 275 (с датировка средата на XI в.).

115. Михаил, магистър и ректор

Датировка: X в.

Публикации: **Laurent, V.** *Orghidan*, p. 53, no. 80. Вж. и **Seibt, W.** *Bleisiegel*, I, S. 191 mit A. 4. Според Лоран е много вероятно да принадлежи на внука на Роман I и син на Христофор Лакапин и София Михаил, който, както и цялото си семейство, е лишен от императорски права от Константин VII през 945 г.

116. Михаил, магистър, ректор и сакеларий

Датировка: X в.

Публикации: **Laurent, V.** *Orghidan*, p. 96, no. 179 (чете *Михаил, магистър, квестор и сакеларий*); **Laurent, V.** *Corpus*, II, no. 773. Лоран предлага като атрибуция Михаил, сина на Христофор Лакапин и внук на Роман I, който през 945 г. е лишен от Константин VII от всички императорски атрибути и в замяна е удостоен с титлата магистър и ранга на ректор. Доколкото атрибуцията, предложена от Лоран, е напълно възможна, твърде е вероятно сановникът от този номер да е едно и също лице с предходния.

117. Михаил, патрикий, магистър и катепан на Антиохия

Датировка: XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** *Sigillographie*, p. 310. Шлюмберже счита, че това е Михаил Уран, управител на Антиохия от 1056 г. до 1059 г.

118. Никита Алоп, магистър, вест и съдия на велума

Датировка: XI в.

Публикации и упоменавания: **Ebersolt, J.** *Sceaux*, p. 379, no. 410; **Laurent, V.** *Corpus*, II, no. 847; **Seibt, W.** *Bleisiegel*, I, S. 303 mit A. 7; **Nesbitt – Oikonomides**, *DOS* 3, no. 86.33. Зайбт посочва, че печатът на Никита Алоп като *магистър, вест и съдия на велума* е с датиране ок. 40-те – 60-те г. на XI в. и собственикът му е идентичен с едноименния патрикий и съдия на Анатоликон.

119. Никита Аргир, магистър и претор на столицата

Датировка: ок. 50-те – 70-те г. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** *Corpus*, II, 1145 (сочи датировка 2-ра пол. на XI в.); **Cheyne – Vannier**, *Les Arguroi*, p. 81; **Šandrovskaja – Seibt**, *Familiennamen*, S. 50 mit A. 168. Издателите превеждат $\rho\rho\alpha\iota\tau\omega\rho$ $\text{B}\upsilon\zeta\alpha\nu\tau\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$ като претор на столицата.

120. Никита Глава, магистър и катепан

Датировка: 60-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: **Wassiliou – Seibt**, *Bleisiegel*, II, S. 283–284 mit A. 279 (дават датировка 1060/1090 г.); **Jordanov, I.** *Corpus*, II, p. 112, no. 145 (дава датировка 60-те г. на XI в.); **Jordanov, I.** *Corpus*, III, p. 492–493, no. 1485–1486 (сочи датировка 60-те – 70-те г. на XI в.).

121. Никита Мосхиан (?), магистър

Датировка: кр. на XI в.

Публикации: **Cheyne – Morrisson – Seibt**, *Seyrig*, p. 44, no. 41.

122. Никита Панокомит, магистър

Датировка: кр. на 70-те – нач. на 90-те г. на XI в.

Публикации: **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 255–256, № 123. Вж. и **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 152 mit A. 264. Никита Панокомит е познат и от *Алексиада*-та и вероятно е същото лице.

123. Никита Панокомит, магистър

Датировка: последна четвърт на XI – нач. на XII в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 624, no. 2 (разчита фамилията като Артокомит и сочи датировка XI–XII в.); **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 409 (не разчита изцяло патронима и сочи датировка IX–X в.); **Bănescu, N.** Notes, p. 46–47, no. 3; **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 255; **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 302–303, № 201 (с датировка последна четвърт на XI в. – нач. на XII в.). Вж. и **Κολτσιδα-Μακρή, Ι.** Μολυβδόβουλλα, σ. 76, ἀρ. 167. Не е напълно сигурно дали лицето може да се отъждестви с едноименника си от публикувания от Зайбт печат на *Никита Панокомит, магистър* с датировка кр. на 70-те – нач. на 90-те г. на XI в.

124. Никита Панукомит, магистър

Датировка: 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Κολτσιδα-Μακρή, Ι.** Μολυβδόβουλλα, σ. 76, ἀρ. 167. Възможно е, но не и сигурно, да е едно и също лице като при предходните двама. Трудно е да се прецени дали при последните три номера дотук в този списък става въпрос за едно, две или дори три различни лица. Точната идентификация и атрибуция на моливдовулите с лично име Никита и патроним Панокомит или Панукомит се затруднява от факта, че различните печати са отсечени с поне три или четири различни булотигона, които биха могли да принадлежат както на един човек, така и на различни притежатели с еднакви имена. Близостта на датировките на отделните моливдовули също не позволява категорични изводи в това отношение.

125. Никита Ν. (Глиамен или Глианон?), магистър

Датировка: кр. на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 2722.

126. Никита, магистър, вест и катепан

Датировка: не е посочена от издателя.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 410ς.

127. Никита, магистър, вест, съдия на велума и претор на Македония и

Адрианопол

Датировка: X/XI в.

Публикации: **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 1, p. 126, no. 44.8.

128. Никита, магистър, вестарх, съдия на велума и епарх

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 449, no. 1025. На същото лице евентуално би могъл да принадлежи и печатът на *Никита, магистър, съдия на велума и епарх* от колекцията на Г. Закос (**Zacos, G.** Seals, II, pp. 316–317, no. 649).

129. Никита, магистър, другарий на императорския флот и катепан на флота

Датировка: X в.

Публикации: **Панченко, Б. А.** Каталогъ, с. 212, № 17, табл. 29, № 3; **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 156–157 mit A. 6; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 962. Зайбт го датира в първата трета на X в. и допуска, че може да е на магистър Никита, тъста на съимператора Христофор Лакапин.

130. Никита, магистър, съдия на велума и епарх

Датировка: XI в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, no. 649; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 1024.

131. Никифор Анзас, магистър и вест

Датировка: XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Orghidan, p. 50–51, no. 76.

132. Никифор Антиох (?), магистър

Датировка: XI в., ок. 1050–1070 г.

Публикации: **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 42, no. 38.

133. Никифор Ватаци, магистър, вест и дук на целия Запад

Датировка: XI в. (60-те – 70-те години).

Публикации: **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 1, pp. 10–11, no. 1.21; **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 87, no. 97; **Jordanov, I.** Corpus, III, p. 363–364, no. 1001. Според изготвения от Вернер Зайбт (**Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 242–243) *cursus honorum* на Никифор Ватаци, точната датировка на печата на последния като *магистър, вест и дук на целия Запад* е кр. на 50-те – 60-те г. на XI в. На същото лице принадлежи и друг моливдовул, на който фигурира титлата магистър, а именно този на *Никифор Ватаци, магистър, вестарх, дук и претор на Егеос Пелагос (Егейско море)* с датировка 60-те – 1-та пол. на 70-те г. на XI в. Той е публикуван (с неточно разчитане) от Панченко (вж. **Панченко, Б. А.** Каталогъ, № 241). Разчитането е изправено от В. Зайбт (**Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 243 mit A. 5), който за Никифор Ватаци препраща и към Лоран (**Laurent, V.** Gouverneurs de la Bulgarie, p. 143–150).

134. Никифор Вотаниат, магистър, вест, вестарх и дук на Едесос (?) и

Датировка: XI в.

Публикации: **Zacos – Veglery**, Seals, I/3, pp. 1462–1463, no. 2686 (с датировка XI в.); **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 5, p. 24, no. 9.2 (с датировка преди 1062 г.). Този печат може да бъде отнесен към Никифор III Вотаниат, преди възкачването му на престола или към неговия дядо Никифор Вотаниат. Според Г. Закос, първият вариант е по-вероятен; главно основание за това е титлата *магистър*, която нееднократно е споменавана от историците, когато се има предвид бъдещият император. Що се отнася до името на града – "Εδεσσα в Македония, "Εδεσσα в Осроена или дори 'Οδεσός ('Οδησός – съвременна Варна), Закос сочи, че може само да се предполага, като според него първата възможност е за предпочитане, защото е известно, че и двамата пълководци, родственици и съименници Никифор Вотаниат са заемали военни постове на Запад. Що се отнася до буквата N след ΕΔΕΣΟV, тя би могла да е инициал на Ναισοῦ (Ниш) в Македония. Според издателите на т. V на печатите от Дъмбъртън Оукс, четенето следва да е *Никифор Вотаниат, магистър, вест, вестарх и дук на Едеса и Антиохия* – с датировка преди 1062 г., а атрибуцията е еднозначна – бъдещият император Никифор III Вотаниат.

135. Никифор Мелисин, магистър и дук на Триадица

Датировка: 3-та четвърт на XI в.

Публикации: **Zacos – Veglery**, Seals, I/3, p. 1481, no. 2697 bis; **Spink London Auction 132** (Collection of G. Zacos, II), 25 May 1999, p. 44, no. 214 (с датировка преди 1081 г.). Вж. и **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 261 mit A. 7 (сочи датировка 60-те – нач. на 70-те г. на XI в.). Никифор Мелисин, един от най-големите византийски военачалници от 2-та пол. на XI в., е бил по време на кариерата си *катепан на Китър*, *дук на Триадица* (дн. София) и *моностратег на Анатолия*. Този печат е от началния етап от кариерата на Никифор Мелисин. Никифор се жени през 1067 г. за Евдокия, дъщеря на Йоан Комнин и Ана Даласина и сестра на бъдещия император Алексей I. Провъзгласен е за император в Никея през 1080 г. и през следващата година настъпва към Константинопол от изток, докато неговият шурей Алексей Комнин настъпва от запад. След абдикацията на Никифор III Вотаниат на 1 април 1081 г., Алексей става император, а Никифор Мелисин получава титлата *кесар*, както и огромни годишни приходи от района на Солун. Той остава лоялен към Алексей I до самата си смърт през 1104 г. Никифор Мелисин е познат и с други печати с фигурираща върху тях титла *магистър*, а именно: 1) като *магистър*, *вестарх* и *катепан* – **Zacos – Veglery**, Seals, I/3, no. 2697 (с датировка 3-та четвърт на XI в.); **Seibt – Zarnitz**, Bleisiegel als Kunstwerk, S. 56–57, № 1.2.11 (с датировка ок. 1065–1075 г.); **SBS 3**, 200; вж. и **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 261 mit A. 8 (сочи датировка 60-те – нач. на 70-те г. на XI в.) и 2) като *магистър*, *вестарх*, *катепан* и *съдия на Китър* – с датировка ок. 1065/ 1075 г. (**Auktion Münz Zentrum 77**, 13–15.04. 1994, № 1179; **Auktionskatalog Triton I**, 02-03.12.1997, New York, Classical Numismatic Group 1815; вж. **SBS 5**, както и **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 265 mit A. 179). За личността и кариерата на Никифор Мелисин вж. и **Skoulatos, B.** Personages, p. 240-245.

136. Никифор Мусараф, магистър, вест, вестарх и стратилат на Изтока

Датировка: XI в.

Публикации: **Stavrakos, Chr.** Korrekturen, p. 43; **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, no. 99.12 (разчитат легендата като *Ник... Масараф, магистър, (вест), вестарх и стратилат на Изтока*). Вж. и **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 259–260 mit A. 136; **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 301. Вернер Зайбт и Александра-Кириаки Василиу уточняват разчитането на печата като такъв на *Никифор Мусараф, магистър, вест, вестарх и стратилат на Изтока* – (с датировка ок. 3-та четвърт на XI в.). На същото лице принадлежи и печат от колекцията Закос като *магистър и стратилат на Изтока* (цитиран е от Василиу и Зайбт при печата на *Ана Мусарафина, катепаниса* – **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 259-260, № 270 – вж. там и бел. 137).

137. Никифор Сарандин, магистър и катепан

Датировка: 60-те г. на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Corpus, II, p. 365, no. 641; **Jordanov, I.** Corpus, III, p. 494, no. 1488 (сочи обща датировка в последната трета на XI в.).

138. Никифор Уран, магистър и кратунтис (т.е. върховен управител) на Изтока

Датировка: X/XI в.

Публикации: **McGeer, E.** Tradition and Reality in the *Taktika* of Nikephoros Ouranos, *DOP*, 45, 1991, p. 139; **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, p. 177, no. 99.11. Според издателите, това несъмнено е прочутият военачалник на Василий II, на когото след триумфалната му победа над българите при Сперхей, е поверено управлението на Антиохия около 1000 г. (вж. **Guilland, R.** Recherches, I, p. 448; **McGeer, E.**, op. cit., p. 131) и тъй

като е трябвало да отблъсне настъпленията на арабите (мисия, с която той се справил блестящо), той не е наречен *дук*, а са му били дадени много по-големи пълномощия, описани с по-общия и нетерминологичен израз “кратунтис на Изтока”, т.е. управник на Изтока с пълни правомощия след императора.

139. Никифор, магистър и domestik на схолите

Датировка: ср. на X в. – нач. на XI в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 393, no. 863 (с датировка ср. на X в.); **Йорданов, И.** Преслав, № 163 (с датировка ок. 1001 г.); **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 997–999 (сочи датировка 1000 г.). Според проф. Йорданов, вероятно е на известния пълководец на Василий II Никифор Уран, прославил се с победата си над Самуил при р. Сперхей, т.е. собственикът на този моливдовул е възможно да е идентичен с предходния номер.

140. Николай Алоп, магистър и съдия на велума и на Тракия и Македония

Датировка: 60-те – 80-те г. на XI в.

Упоменавания: **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 303 mit A. 11; **Йорданов, И.** Преслав, с. 133.

141. Николай Анзас, магистър, съдия на велума и на Тракия и Македония

Датировка: 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Μόρδτμανν, Α.** Μολυβδόβουλλα τῆς Δύσεως ἤγουν τῆς Εὐρώπης, *ΕΦΣ*, 13, 1880, σ. 87; **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 163, no. 5; **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 1, no. 43.13 (с датировка XI в.); **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 198, № 196 (с датировка кр. на 60-те – 80-те г. на XI в.).

142. Николай Зонара, магистър и съдия на Тракия и Македония

Датировка: 60-те – 80-те г. на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 162, nos. 1-2; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 3155 (несигурна атрибуция; датира го в X в.). Вж. също упоменаванията при **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 235 mit A. 3; **Йорданов, И.** Преслав, с. 133; **Jordanov, I.** Corpus, I, pp. 103–104.

143. Николай Кармалик, магистър

Датировка: 3-та трета на XI в.

Непубликуван печат от колекцията на Ермитажа (M-6871). Цитиран с посочената датировка от **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 195 mit A. 381.

144. Николай Склир, магистър и ἐπί τῶν δεήσεων

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Mélanges, p. 269, no. 134; **Лихачев, Н. П.** Историческое значение, Доп., с. 14–15, № 19–20; **Seibt, W.** Die Skleroi, S. 93; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 251. На същото лице принадлежи и друг печат, на който фигурира титлата магистър, а именно – този на **Николай Склир, магистър, вест и ἐπί τῶν δεήσεων** от 2-та пол. на XI в. (**Лихачев, Н. П.** Историческое значение, Доп., с. 14, № 17; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 252).

145. Николай ..., магистър и стратег на Тракезион

Датировка: X–XI в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 129.

146. Николай, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на геника

Датировка: 1-та пол. на X в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, pp. 154–155, no. 242 bis.). Лоран публикува три подобни печата, които датира в IX-X в. (**Laurent, V.** Corpus, II, nos. 316a, 316b, 316c), като много е вероятно те да принадлежат на същото лице.

147. Николай, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на геника

Датировка: IX/X в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, no. 317.

148. Николай, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на геника

Датировка: ок. ср. на X в.

Публикации: **Wassiliou – Seibt, Bleisiegel, II, S. 79–80, № 53.** Издателите допускат, че негов изглежда е и печатът с фрагментарно запазена легенда “*N.N. патрикий, императорски протоспатарий и логотет на геника*” (**Sokolova, I.** Sceaux de Cherson, p. 104, no. 3). Различен е от предходния сановник със същите титли, длъжност и име.

149. Николай (?), магистър, антипат, патрикий и протоспатарий, логотет на геника

Датировка: ср. на X в.

Публикации: **Wamser, L.** Die Welt von Byzanz – Europas östliches Erbe. Glanz, Krisen und Fortleben einer tausendjährigen Kultur, Stuttgart: Theiss 2004, № 954.

150. Павел, магистър

Датировка: XI–XII в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα, ἀρ. 413.

151. Петрона, магистър и доместик на богохранимите сходи

Датировка: IX в. (преди 863 г.)

Първоначално този печат е издаден от Шлюмберже с разчитане *Петър, ἐπὶ τῶν ἀγγελῶν, антипат и доместик на богохранимите сходи* и датиране в X в. (**Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 324; p. 360, no. 3). По-късно Зайбт също го публикува и изправя четенето на моливдовула – *Петрона, магистър и доместик на богохранимите императорски сходи* (**Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 124 mit A. 10), като го отнася към вуйчото на Михаил III Петрона, брат на кесаря Варда и на императрица Теодора и го датира преди 863 г.

152. Петър Антиохит, магистър

Датировка: 3-та трета на XI в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα, ἀρ. 1676 (той го чете *Петър, магистър на Антиохия* или *Петър Антиох, магистър*); **Laurent, V.** Gouverneurs d’Antioche, p. 246 et suiv., no. 29 et note 6 (той го свързва с Петър Ливелисий като дук на Антиохия); **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 276 (с датировка 80-те – 90-те г. на XI в.); **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 73–74, № 19 (с датировка 3-та четвърт на XI в.).

153. Петър Сервлий, магистър, вест, съдия на велума и Пелопонес и Елада

Датировка: XI в.

Публикации: **Nesbitt – Oikonomides, DOS 2, p. 35, no. 8.26** (2 екземпляра от различни булотирони). Печат на същото лице с титлата *магистър*, който е много подобен на един от екземплярите от Дъмбъртън Оукс, е публикуван и от **Schlumberger,**

G. Sigillographie, p. 190, no. 4 (разчетен от Шлюмберже като *Петър Сервлий, магистър, веститор и съдия на Пелопонес и Елада* и датиран от него в епохата на Комнините). Очевидно Шлюмберже погрешно е разцел титлата вест като веститор. Вж. също и **Von, A.** Le Péloponnèse, p. 201. Друг печат, принадлежащ на *Петър Сервлий, магистър, вест, съдия на велума и на Опсикион* (2 екз.) и с датировка XI в. (**Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, p. 61, no. 39.16) се отнася към същото това лице. Вж. също **Jordanov, I.** Corpus, I, p. 111, no. 9 (сочи датировка 3-та четвърт на XI в.), който утвърждава, че моливдовулите на Петър Сервлий са на един и същ сановник.

154. Петър (?), магистър

Датировка: XI в. – 1-ва четвърт на XII в.

Публикации: **Bulgakova, V.** Bleisiegel, S. 310–311, № 16.

155. Петър, патрикий, императорски протоспатарий и магистър

Датировка: 750-850 г.

Публикации: **Zacos – Veglery**, Seals, I/2, p. 1266, no. 2305. В този случай магистър все още е използвано в смисъла му на длъжност, а не на почетна титла.

156. Полиевкт, магистър

Датировка: последна трета на XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 534 (датира го XI–XII в.); **Laurent, V.** Les bulles métriques, no. 309; **Йорданов, И.** Силистра, IV, № 17, **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 457 (с датиране в последната четвърт на XI).

157. Полиевкт, магистър, съдия на велума и претор на Опсикион

Датировка: 40-те – 60-те г. на XI в.

Публикации: **Nesbitt – Oikonomides**, DOS 3, p. 70, no. 39.42 (с датировка XI в.); **Seibt – Zarnitz**, Bleisiegel als Kunstwerk, S. 87–88, № 2.2.8 (с датировка между 1040 г. и 1065 г.).

158. Пот Аргир, магистър

Датировка: ср. или 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Seibt, W.** Beinamen, S. 128 (с датировка 2-та пол. на XI в.); **Cheyne, J.-Cl.** Saint Georges, p. 130, fig. 26 (с датировка ср. на XI в.). Според Шейне Пот Аргир по всяка вероятност е син, може би първороден, на Василий Аргир, брата на Роман III, чийто баща изглежда също се е наричал с характерното за семейството име Пот. Синовете на Василий Аргир участват в бунта на Исак Комнин през 1057 г.

159. Радомир Аарон, магистър, вестарх и стратег

Датировка: 60-те – 70-те г. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** EO, XXXIII, 1934, p. 424–426; **Laurent, V.** Médaillier Vatican, p. 152–154, no. 148 (с датировка 2-та пол. на XI в.); **Шандровская, В.С.**, Из истории Болгарии, с. 455 и сл., с. 457, рис. 3; **Auktion Dorotheum**, Wien, IV 1990; **Spink London Auction 135** (Collection of G. Zacos, III), 6 October 1999, no. 278; **Йорданов, И.** Корпус на печатите, с. 193–194 (с датировка 60-те – 70-те г. на XI в.); **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 282–283, № 295 (с датировка 3-та четвърт на XI в.). По всяка вероятност Радомир е син на проедъра Аарон и внук на последния български цар Иван Владислав, както и племенник на императорската двойка Исак I Комнин и Екатерина.

160. Роман Генесий, магистър, вестарх и епарх

Датировка: 1-ва пол. или ср. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, nos. 1018, 1019. Вж. и **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 4, pp. 6-7.

161. Роман (Куркуа), магистър и domestik на scolite на Запада

Датировка: 963/969 г.

Публикации: **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 240, № 247.

162. Роман Монастириот, магистър

Датировка: 2-та пол. на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Melnitsa, p. 50, no. 47; **Jordanov, I.** Corpus, II, pp. 295–296, no. 471, **Jordanov, I.** Corpus, III, pp. 181–182, no. 458. Иван Йорданов допуска, че е брат на Йоан Монастириот, познат от наративните извори като вестарх и катепан на Армения и Иверия според надпис от Ани от 1058/59 г. и като магистър и дук на Иверия през 1059 г.

163. Роман Муселе, магистър

Датировка: XI в.

Публикации: **Spink London Auction 127** (Collection of G. Zacos, I), 7 October 1998, p. 44, no. 85.

164. Роман Склир, магистър и дук на Антиохия

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Лихачев, Н. П.** Моливдовулы греческого, табл. LX, с. 76–77, № 9 (с датировка ок. 1042 г.); **Laurent, V.** Gouverneurs d'Antioche, p. 242, no. 1; **Laurent, V.** Médaillier Vatican, p. 89-92, no. 94 (с датировка ср. на XI в.); **Seibt, W.** Die Skleroi, S. 79, pl. 2, № 7 (с датировка 2-ра трета на XI в.); **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 116-117, no. 158; **Spink London Auction 127** (Collection of G. Zacos, I), 7 October 1998, p. 28, no. 44 (с датировка ср. на XI в.); **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 5, p. 25, no. 9.5 (с датировка преди юни/юли 1054 г.). Роман е от същата знатна фамилия Склир като Варда Склир, който заедно с Варда Фока, ръководил неуспешния бунт срещу Василий II. Сестрата на Роман, Мария, е фаворитката на император Константин Мономах. Вероятно Роман няколко пъти е бил управител на Антиохия. Печатът е от времето, когато е само магистър, т.е. от времето на Константин IX Мономах, следователно е по-ранен от януари 1055 г. (вж. **Seibt, W.** Die Skleroi, S. 76–85, където в детайли е представена кариерата на Роман Склир). През 1057 г., също като Кекавмен, Роман Склир участва в детронирането на Михаил VI и победата на Исак Комнин. На същия този Роман Склир принадлежи и друг, малко по-ранен печат, на който фигурира титлата магистър, а именно моливдовулът на *Роман Склир, магистър и протостратор*, публикуван от: **Mordtmann, Á.** Sur les sceaux, p. 46; **Froehner, F.** Bulles métriques, no. 46; **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 358; p. 696 (с датировка ок. 1042 г.). Датировката на Шлюмберже безспорно е точна, тъй като е известно, че Роман Склир, като брат на императорската фаворитка, е издигнат в магистър и протостратор още през 1042 г. от Константин Мономах, скоро след като последният се възкачва на престола.

165. Роман, магистър, антипат, патрикий и императорски протоспатарий

Датировка: 2-та пол. на X в.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, pp. 171–172, no. 281. Издателят сочи, че през 2-та пол. на X в. е имало трима магистри с това име – Роман Саронит, Роман Муселе – през последните години от управлението на Константин VII (**Theophanes Continuatus**,

р. 443; вж. и **Boak, A.** Two studies, p. 56) и Роман Склир (вж. **Seibt, W.** Die Skleroi, № 12, S. 60–65).

166. Русопул, магистър

Датировка: границата на XI–XII в.

Публикации: **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 256, № 124. Зайбт сочи, че се съхранява във Виена (МК 684), няма познати паралели и преди това е бил издаден в каталога Велцл (Cat. Welzl 16.683). Патронимът Русопул показва, че става въпрос за син (или потомък) на русин.

167. Сергей, магистър и логотет на геника

Датировка: ср. на IX в.

Публикации: **Laurent, V.** Sceaux inédits, p. 333, pl. IV/1; **Zacos – Veglery**, Seals, I/2, p. 1288, no. 2354; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 307; **Jordanov – Zhekova**, Catalogue, no. 213; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 812. Вж. също **Соколова, И. В.** Печати, с. 210–211, № 42–43. Печати, принадлежащи на *Сергий, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на дрома* и на *Сергий, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на геника* са описани от Константинополс и Лоран (**Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 405, ἀρ. 407 – VIII–IX в.; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 308 – IX в.) и по всяка вероятност принадлежат на същото лице. А. Грегоар предлага атрибуцията да бъде отнесена към Сергей Никитиат, родственик на императрица Теодора, майка на Михаил III, един от поддръжниците на възстановяването на иконопочитанието през 843 г. (вж. **Grégoire, H.** Serge, p. 517–531 и по-специално p. 530–531). Подобни печати на същия този Сергей публикува Лоран (**Laurent, V.** Corpus, II, nos. 418–422), като печати № 421 (*Сергий, магистър, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на дрома*) и № 422 (*Сергий, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на дрома*) очевидно са от края на кариерата на Сергей и върху тях притежателят им също фигурира с титлата *магистър*. Несбит, въз основа и на печатите, публикувани от Лоран, счита, че датировката е в ср. на IX в. Сергей е носил титлата *магистър* през време на управлението на Михаил III и участва в морската експедиция срещу Крит, където умира през 866/867 г., малко след като слизат на сушата.

168. Сергей, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на геника

Датировка: 1-ва – 2-ра трета на IX в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, σ. 111–112, ἀρ. 405 (*Сергий, магистър, ... патрикий, императорски протоспатарий и логотет на геника* – с датировка VIII–IX в.); **Laurent, V.** Corpus, II, no. 308 (сочи датировка IX в.). Много е възможно този Сергей да е идентичен с предходния.

169. Сергей, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на дрома

Датировка: VIII–IX в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, σ. 112, ἀρ. 407. Вероятно това е Сергей Никитиат и това е едно и също лице като предходните двама.

170. Симеон, магистър и логотет на дрома

Датировка: 971–976 г.

Публикации: **Измайлова, Н. В.** Описание, с. 340–341, № 7, табл. 14, № 7; **Oikonomides, N.** Two Seals, pp. 323–326; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 431 a-b; **Йорданов, И.** Оловен печат на Симеон Метафраст, магистър и логотет, от Велики Преслав, *Векове*, 1981, № 1, с. 16–19; **Йорданов, И.** Преслав, № 128–129; **Jordanov – Zhekova**, Catalogue, nos. 232–233; **Jordanov, I.** Corpus, III, nos. 851–854 (датировка 70-те г. на X в.). Вж. също **Seibt, W.** Bleisiegel, I, S. 160 mit A. 4–5. Според Н. Икономидис, В. Лоран и Ив. Йорданов това е Симеон Метафраст.

171. Сисиний, магистър

Датировка: X/XI в.

Публикации: **Sode, Cl.** Bleisiegel in Berlin, II, S. 215–216, № 394. Няма посочени паралели. Възможно е да се допусне, че този Сисиний и собственикът на тесерата, публикувана в изданието на Несбит – Закос (II, № 701), са едно и също лице.

172. Сисиний, магистър

Датировка: не е посочена от издателя, но е указан общ период от нач. на X в. до 1204 г. Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 335, no. 701. Това не е моливдовул, а corpet tessera и би могло да се допусне, че нейният притежател е идентичен с предходния номер в този списък.

173. Сисиний, магистър и иконом τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας

Датировка: X/XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, V/3, no. 1640; **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 5, p. 100, no. 42.37. Лоран погрешно чете името като *Евгений*.

174. Стефан N., магистър

Датировка: кр. на XI в.

Публикации: **Jordanov – Zhekova**, Catalogue, no. 147; **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 459.

175. Стефан, магистър, антипат, патрикий и императорски протоспатарий

Датировка: 913–922 г.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 178, no. 292. Според издателя си, този печат може да бъде датиран в първите десетилетия на X в. и по-специално в ранните години от управлението на Константин VII. При смъртта на император Александър през 913 г., *Стефан, магистър* е един от определените седем опекуни (ἐπιτρόποι) на малолетния император Константин VII (**Theophanes Continuatus**, p. 380; **Ioannis Scylitzes**, p. 196 = **Kedrenos**, II, p. 277). Когато Роман Лакапин пристига в Константинопол на 25 март 919 г., Стефан напуска двореца. Роман I Лакапин е коронясан за император на 17 декември 920 г. и той изпраща Стефан на заточение през февруари 922 г. (**Theophanes Continuatus**, p. 398; **Ioannis Scylitzes**, p. 213 = **Kedrenos**, II, p. 297). Стефан е син на Каломария, една от сестрите на императрица Теодора, която се омъжва за патрикия Арсавир, издигнат по-късно в *магистър* (**Theophanes Continuatus**, p. 175, 354). Относно Стефан вж. **Boak, A.** Two studies, p. 56, footnote 3; **Guilland, R.** Τάξις μαγίστρον, p. 24.

176. Стилиан T....., магистър

Датировка: X–XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Orghidan, p. 57–58, no. 91. Лоран сочи, че няма как този моливдовул да бъде отнесен към Стилиан Заутца, а и датировката му е по-късна.

177. Стилиан, магистър, антипат, патрикий, императорски протоспатарий и логотет на дрома

Датировка: 886–891/893 г.

Публикации: **Μόρδμανν, А.** Περί βυζαντινών, σ. 72–73, ἀρ. 14; **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 439, no. 8; p. 533, no. 7 (с датировка кр. на IX в.); **Zacos – Veglery, Seals, I/3**, pp. 1442–1443, no. 2674 (с датировка 886–891/3 г.); **Laurent, V.** Corpus, II, no. 427 (с датировка кр. на IX в.); **Zacos, G.** Seals, II, p. 181, no. 298 (с датировка 888–891/3 г.). Това е всесилният министър и бъдещ тъст на Лъв VI Стилиан Заутца. Когато Лъв VI заема престола през 886 г., той дава на Стилиан Заутца достойнството *магистър* и го назначава за *логотет на дрома* (**Theophanes Continuatus**, p. 354; **Leon Grammatikos**, p. 263). Няколко години по-късно, императорът удостоява Стилиан със специално създадения за него ранг *василеопатор*.

178. Теодор Агиозахарит, магистър

Датировка: 2-ра или 3-та четвърт на XI в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος, К.** Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα, ἀρ. 410ε; **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, № 1; **Sode, Cl.** Bleisiegel in Berlin, II, S. 216–217, № 395 (датира го общо в XI в.).

179. Теодор Даласин, магистър

Датировка: ок. 1060 г. – преди 1062 г.

Публикации: **Cheyne – Vannier, Études prosopographiques**, p. 90. Вж. и **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 308–309 mit A. 381.

180. Теодор Декаполит, магистър

Датировка: X в., при Роман II (959–963 г.) ?

Публикации: **Seibt, W.** Beinamen, S. 130.

181. Теодор Карианит или Харианит, магистър

Датировка: XI в.

Публикации: **Κολτσίδα-Μακρή, Ι.** Μολυβδόβουλλα, σ. 75, αρ. 163.

182. Теодор Кекалимен (?), магистър и ἐπὶ τοῦ βεστιαρίου

Датировка: XI в.

Публикации: **Панченко, Б. А.** Каталогъ, № 325; **Laurent, V.** Corpus, II, no. 706.

183. Теодор Макремволит, магистър

Датировка: 80-те г. на XI в.

Публикации: **Hunger, H.** Die Makremboliten, S. 22, № 16. Цитиран и от **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seurig, p. 113.

184. Теодор Марсин, магистър

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Jordanov, I.** Corpus, III, no. 453.

185. Теодор Мономах, магистър

Датировка: XI в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 681, no. 3 (с посочена датировка – епоха на Комнините); **Κωνσταντόπουλος, К.** Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα, σ. 113, ἀρ. 410 (с датировка XI–XII в.); **Laurent, V.** Les bulles métriques, no. 307; **Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 275–276, № 180 (с датировка 3-та четвърт на XI в.). Метрически печат на *Теодор Мономах, магистър и съдия* (с датировка 1-ва пол. на XI в.) публикува и Шейне (**Cheyne, J.-Cl.** Saint Georges, p. 120–121, fig. 11), като указва,

че това е същият моливдовул на *Теодор Мономах, магистър*, който е в колекцията на Атинския нумизматичен музей под № 410 и е публикуван от Константинополос под посочения номер.

186. Теодор Нарсит, магистър

Датировка: кр. на XI в. – нач. на XII в.

D.O. 55.106.1223. Цитиран е и описан от Ставракос (**Stavrakos, Chr.** Bleisiegel mit Familiennamen, S. 285–286 mit A. 607).

187. Теодор Паргений, магистър

Датировка: последна трета на XI в.

DO 55.1.4190 = Neg. 57.96.16-3371. Упоменат в: **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 130–131.

188. Теодор Пигонит, магистър и дук на Едеса

Датировка: 1066-1067 г.

Публикации: **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 4, p. 163, no. 73.2. Вж. и **Jordanov, I.** Corpus, I, no. 58.2, p. 137 (с) (с датировка преди 1066 г.), който сочи, че Теодор Пигонит е бил катепан на Παράδουνάβιτον след Димитър Катакалон и преди веста Симеон. Според Матей Едески (**Mathieu d'Édesse**, 131), един Пигонит, управител на Едеса, заговорничил през 1066-1067 г. срещу дука на Антиохия, който бил дошъл да му помага във връзка със селджукските нападения. По тази причина той е бил отстранен от император Константин X Дука. Този печат потвърждава истинността на информацията на Матей (вж. **Арутюнова-Фиданян, В. А.** Византийские правители Эдессы в XI в., *ВВр.*, 35, 1973, с. 144).

189. Теодор Трапи.пио., магистър

Датировка: XI-XII в.

Публикации: **Κολτσίδα-Μακρή, I.** Μολυβδόβουλλα, σ. 76, αс. 164.

190. Теодор, магистър, вест, съдия на велума и ефор

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, no. 1136.

191. Теодор, магистър и катепан на Карс (?)

Датировка: 1065 г. – ок. 1073 г.

Публикации: **Seibt, W.** Ἀρσακίδης./ Aršakuni – armenische Aristokraten in byzantinischen Diensten, *JÖB*, 44, 1994; също *SBS* 6, 1999, p. 112, no. 7. Това е предполагаемо четене, защото половината печат липсва. Вж. и **Nesbitt – McGeer – Oikonomides**, DOS 4, p. 166.

192. Теодор, магистър и комеркиарий ...

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Bulgakova, V.** Bleisiegel, S. 73-74, № 1.2.13.

193. Теодосий (Мономах), магистър и ефор (?)

Датировка: средата на XI в.

Публикации: **Cheyne, J.-Cl.** Saint Georges, p. 121, fig. 13. Печатът е част от колекцията Fogg, no. 3689. Изписването на длъжността не се чете, но издателят предполага, че е ефор. Притежателят на този моливдовул е Теодосий Мономах, първи братовчед на император Константин IX Мономах. На Теодосий принадлежи и друг моливдовул с титлата *магистър*, на който той е представен като завеждащ службата на сакелето и носител и на още една почетна титла – *вест*. Вторият печат е издаден също

от Шейне с датировка ср. на XI в. (**Cheyne**, J.-Cl. Saint Georges, p. 121, fig. 12) и е част от колекцията на Археологическия музей в Истанбул (no. 779-59).

194. Теодосий Хасанопул, магистър

Датировка: последна четвърт на XI в.

Публикации: **Jordanov**, I. Corpus, II, p. 427.

195. Теодот, патрикий и магистър

Датировка: IX в.

Публикации: **Laurent**, V. Orghidan, p. 58, no. 92.

196. Теоктист, магистър, антипат, патрикий и логотет на дрома

Датировка: ср. на X в. и след това.

Публикации: **Zacos**, G. Seals, II, p. 193, no. 323.

197. Теоктист, патрикий, императорски протоспатарий и магистър

Датировка: 1-та пол. на IX в.

Публикации: **Zacos – Veglery**, Seals, I/2, p. 1355, no. 2498. Според Закос вероятният притежател на този печат е *Теоктист, магистър* по времето на Никифор I и Михаил I (вж. **Theophanes**, 492, 500).

198. Теофан Костомир, магистър

Датировка: 3-та четвърт на XI в.

Публикации: **Jordanov**, I. Corpus, II, p. 238.

199. Теофан .ока.но, магистър

Датировка: X-XI в.

Публикации: **Κωνσταντόπουλος**, K. Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 411.

200. Теофилакт Даласин, магистър

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Cheyne – Vannier**, Études prosopographiques, p. 84. Вж. и **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 115, no. 156; **Stavrakos**, Chr. Bleisiegel mit Familiennamen, S. 120 mit A. 193.

201. Филарет Врахамий, магистър и дук

Датировка: ок. 1070 г.

Публикации: **Seibt – Zarnitz**, Bleisiegel als Kunstwerk, S. 97-98, № 2.3.7. Предишно издание: в *SBS* 5. Вж. също **Stavrakos**, Chr. Bleisiegel mit Familiennamen, № 43 (сочи датировка ок. 1060/1070 г.); **Cheyne – Vannier**, Études prosopographiques, p. 67.

202. Христофор Гудел, магистър и стратег

Датировка: XI в.

Публикации: **Laurent**, V. Orghidan, p. 172, no. 336. Христофор Гудел не е познат от наративните извори.

203. Христофор Радин, магистър, вестарх и претор на Кивиреотон

Датировка: ок. 60-те – 70-те г. на XI в.

Auktion Gorny 87, 02.03.1998, № 849 = Staatliche Münzsammlung München (колекция Царниц). Вж. **Wassiliou – Seibt**, Bleisiegel, II, S. 42–45, № 15. На същото лице принадлежи и друг моливдовул с титлата магистър, а именно този на *Христофор Радин, магистър, вестарх, велик хартуларий и претор на Кивиреотон* с датировка 3-та четвърт на XI в., който произхожда от колекцията Закос и е цитиран от **Cheyne – Morrisson – Seibt**, Seyrig, p. 143. Възможно е към Христофор Радин да бъдат отнесени и следващите два номера в този списък.

204. Христофор, магистър, вестарх и велик хартуларий

Датировка: XI-XII в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 463. Възможно е Христофор да е същото лице като следващия номер в този списък. Може би е допустима и евентуална атрибуция към Христофор Радин, който е познат със същите титли и длъжности.

205. Христофор, магистър, вестарх и претор на Кивиреотон

Датировка: не е посочена от издателя, който указва единствено периода от нач. на X в. до 1204 г.

Публикации: **Zacos, G.** Seals, II, p. 225, no. 400. Твърде е възможно е да е едно и също лице с предходния. Евентуалната атрибуция към Христофор Радин, който е познат със същите титли и длъжности, също така не изглежда недопустима.

206. Христофор, магистър, съдия на велума и ἐπί τοῦ βεστιαρίου

Датировка: 1-ва пол. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, no. 700.

207. N. Артавазд, магистър, съдия на велума и претор на Пелопонес и Елада

Датировка: XI в.

Публикации: **Nesbitt – Oikonomides,** DOS 2, p. 37, no. 8.32.

208. N. Калос, магистър

Датировка: XI-XII в.

Публикации: **Κολτσίδα-Μακρή, I.** Μολυβδόβουλλα, σ. 76, αρ. 165. Според Колцида-Макри, тъй като е използвано непропорционално малко ядро за печата, липсва първият ред на надписа с личното име, който не съдържа повече от три букви и според нея четенето би могло да бъде: “+ Ἰω(άννου) или Κων(σταντίνου)”.

209. N. Ксифилин, магистър

Датировка: XI-XII в.

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 717, no. 5.

210. N. Радин, магистър и симпон

Датировка: 2-ра пол. на XI в.

Публикации: **Лихачев, Н. П.** Моливдовулы греческого, табл. LVIII, с. 47, № 18; **Laurent, V.** Les bulles métriques, no. 736; **Laurent, V.** Corpus, II, p. 596, no. 1083 (с датировка XI в.). Вж. и **Wassiliou – Seibt,** Bleisiegel, II, S. 45 mit A. 136 (сочат датировка ок. 1070 г. – 1080 г.). Лоран, който го датира към XI в., го отнася към *Радин, епарх на Константинопол* при Алексей I Комнин (вж. **Laurent, V.** Corpus, II, p. 597). Името Радин е фамилно, а не лично.

211. N., магистър, вестарх и друнгарий на виглата

Датировка: ср. на XI в.

Публикации: **Laurent, V.** Corpus, II, p. 467, no. 890.

212. N., магистър и domestik на схолите

Датировка: не е посочена от издателя

Публикации: **Schlumberger, G.** Sigillographie, p. 360.

213. N., патрикий, императорски протоспатарий и магистър (?)

Датировка: 1-ва пол. на IX в.

Публикации: **Zacos – Veglery,** Seals, I/3, p. 1792, no. 3224.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Bury, J. B.** Administrative System, pp. 29–33; **Boak, A.** Two Studies, pp. 1–160; **Bréhier, L.** Les institutions, p. 94–95, 120–123; **Guilland, R.** L'ordre des Maîtres, p. 14–28; **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 294.

² Вж. **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 294.

³ Вж. **Boak, A.** Two Studies, pp. 50–52.

⁴ От 759 г. е засвидетелстван вече като domestik на scolite – **Theophanes, Chronographia**, 684. А. Боук счита, че domestikът на scolite е дотогавашният domestik, който станал независим в административно отношение от μάγιστρος τῶν βασιλικῶν ὀφφικίων. Вж. **Boak, A.** Two Studies, p. 51.

⁵ **Boak, A.** Two Studies, pp. 51–52.

⁶ При церемонията по издигането на синовете на Константин V в ранга на кесар през 768 г. със сигурност имаме втори магистър, като първият е определен като πρῶτος. Вж. **Bury, J. B.** Administrative System, p. 29. Вж. също **Bury, J. B.** Ceremonial Book, p. 431.

⁷ Така например А. Фогт определя магистъра до VIII в. като дворцова титла, която е едновременно и длъжност. Като реминисценция на това време е положението на протомагистъра през IX и X в. като κεφαλὴ τῶν σερκρέτων, началник на двореца и вероятно председател на сената. На магистрите са поверявани висши длъжности при управлението на различните държавни ресори. Вж. **Le Livre des Ceremonies**, II, livre 1, Commentaire, p. 56–57 et p. 56, note 2.

⁸ **Продолжателъ Феофана**, с. 34–35. В същата светлина тълкува това сведение и А. Боук – вж. **Boak, A.** Two Studies, p. 58, note 7.

⁹ По въпроса за магистър ἐκ προσώπου вж. **Boak, A.** Two Studies, pp. 53–54.

¹⁰ Вж. **Продолжателъ Феофана**, с. 144. Този пасаж у Продължителят на Теофан ясно указва, че през втората половина на IX в. и в частност – по времето на император Василий I (867–886 г.), във Византия има повече от двама магистри, като първите двама от тях, на базата на традициите от предходния период, са запазвали все още някакви служебни функции, докато останалите са били изцяло почетни. Напълно е възможно, обаче, функциите на “двамата държавни магистри”, или поне на втория от тях, вече да са се били превърнали изцяло в парадно-церемониални и само да са подчертавали водещото им положение в двореца в йерархичен, а не в управленски план. Т. е. въпросният израз не може да гарантира със сигурност запазването през 2-та пол. на IX в. на служебни функции при първите двама магистри и е възможно “двамата държавни магистри” да са също носители на почетни титли, които по силата на традицията са с по-висок статут и заемат челото на висшия рангов клас на магистрите. В този смисъл примерът със Стилиан Заутца се явява изключение и не случайно в неговия случай се възражда използването на μάγιστρος τῶν ὀφφικίων, а не само просто магистър или протомагистър.

¹¹ **Boak, A.** Two Studies, p. 55.

¹² Според него това е свързано и с появата във византийската йерархия на ранговия клас на антипатите. Вж. **Boak, A.** Two Studies, p. 55.

¹³ Вж. **Успенский, Ф.** Византийская табель, с. 111. На липсата на магистъра в тактикона на Успенски обръщат внимание и повечето изследователи като, например,

Бъри (**Bury, J. B.** *Administrative System*, p. 30), Фогт – в коментарите си към *De Cerimoniis (Le Livre des Ceremonies*, II, livre 1, Commentaire, p. 56), както и Александър Каждан в **ODB**, II, p. 1267.

¹⁴ **Oikonomides, N.** *Les listes de préséance*, p. 46–47.

¹⁵ А. Каждан също отбелязва (в **ODB**, II, p. 1267), че Икономидис (**Oikonomides, N.** *Les listes de préséance*, p. 47) счита, че магистърът е пропуснат поради грешка на преписвача.

¹⁶ Вж. напр. **Кънев, Н.** *Императорското семейство*, с. 352–353; **Oikonomides, N.** *Les listes de préséance*, p. 89–99 и 293; **Bury, J. B.** *Administrative System*, pp. 20–36; **Boak, A.** *Two Studies*, pp. 56–57.

¹⁷ Датиран е от първия си издател Бенешевич, с чието име е известен, между 921 г. и 927 г. – преди регулирането на отношенията между Византия и България при Роман I и цар Петър I. Тази датировка е отхвърлена още от Ст. Кириакидис (**Κυριακίδης, Στ.** *Βυζαντινὰ Μελέτα*, σ. 242 и сл.), който предлага 963–976 г. Според Острогорски (**Ostrogorsky, G.** *Taktikon Uspenskog*, p. 48–57) тактиконът на Бенешевич би трябвало да се датира между 921 и 934 г. От седемдесетте години на миналия век във византистиката се утвърди мнението на Н. Икономидис, че всъщност тактиконът е от 934/44 г.

¹⁸ В тактикона на Бенешевич проедърът е поставен дори преди патрикия зости и е сред лицата, имащи право да седят на трапезата на василевса (вж. **Oikonomides, N.** *Les listes de préséance*, p. 244–245), което Икономидис еднозначно определя като късна и не особено удачна намеса в текста на тактикона от страна на преписвача (пак там, с. 241). Всъщност титлата проедър е създадена по-късно – в началото на управлението на Никифор II Фока (963–969 г.) и нейното място във византийската рангова йерархия е преди магистъра, но след патрикия зости.

¹⁹ Вж. **Oikonomides, N.** *Les listes de préséance*, p. 95 – ἡ τῶν ἐνδοξοτάτων μαγίστρων ἄξία.

²⁰ Вж. коментарите на А. Фогт по този въпрос в **Le Livre des Ceremonies**, II, livre 1, Commentaire, p. 56.

²¹ **Oikonomides, N.** *Les listes de préséance*, p. 245.

²² Вж. напр. **Boak, A.** *Two Studies*, p. 56.

²³ Може би в някаква степен като повод да се допусне, че и след средата на X в. магистърът все още е можел да има служебни функции именно като такъв, би послужило сведението на Лъв Дякон, че император Никифор II Фока направил брат си Лъв куропалат и магистър – вж. **Лев Дякон**, *История*, с. 29. Все пак считам, че текстът на въпросния пасаж реално не ни дава основание да гледаме на това като на съчетание на титла и длъжност. Вярно е, че във Византия е необичайно съчетаването на някоя от най-висшите титли (т.е. принадлежащите към т. нар. “императорски разред” – кесар, новелисим или куропалат) с друга почетна титла, но в случая е съвсем възможно да става въпрос именно за такова съчетаване, тъй като все пак достойнството на куропалата е позволявало по изключение съвместяването и на друга по-ниска титла. Напълно допустимо е също така Лъв Дякон да визира последователно, а не едновременно удостояване с двете титли на Лъв Фока, като в полза на такова допускане е сведението на Скилица, че още Роман II е удостоил Лъв Фока с ранга на магистър – вж. **Ioannis Scylitzes**, p. 250. От друга страна и Никифор, и Лъв Фока, са проявявали нееднократно

извънмерната си алчност, така че твърде голямата рога, която се полага на куропалата и на магистъра (вероятно рогата на магистъра е била от порядъка на 16 литри годишно, а тази на куропалата – дори двойно по-голяма, ако можем да се доверим на изчисленията на Жан-Клод Шейне – вж. **Cheyne, J.-Cl.** *Dévaluation*, p. 469) е достатъчно добър стимул да се наруши традицията и императорският брат да получи и двете титли едновременно.

²⁴ **Le Livre des Ceremonies**, II, livre 1, p. 40–43.

²⁵ **Le Livre des Ceremonies**, II, livre 1, Commentaire, p. 55.

²⁶ **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 94–95.

²⁷ **Le Livre des Ceremonies**, II, livre 1, p. 43.

²⁸ **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 94–95.

²⁹ Откривателят на тактикона Н. Икономидис го датира в периода 971–979 г. и дори счита, че тази датировка може да бъде сведена само до царуването на Йоан Цимисхий и по-точно към 971–975 г. Вж. **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 258–261.

³⁰ **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 262–263 et note 21.

³¹ **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 262–263.

³² И василеопаторът, и севастофорът са създадени като длъжности и през цялото си съществуване формално са считани от съвременниците във Византия за ἀξίαι διὰ λόγου (т.е. за длъжности), независимо, че василеопатор още с появата си реално има облика на чисто почетно и синекурно рангово отличие, освободено от действителни служебни функции, а севастофорът на свой ред го придобива по-късно – през XI в.

³³ Вж. **Boak, A.** *Two Studies*, p. 56 and footnote 3.

³⁴ Вж. **ODB**, II, p. 1267; **Boak, A.** *Two Studies*, p. 56 and footnote 5.

³⁵ **Bury, J. V.** *Administrative System*, p. 33; **Bréhier, L.** *Les institutions*, p. 123 et note 1; **ODB**, II, p. 1267; А. Боук може би с основание счита, че броят на магистрите, посочен от Лиутпранд не е много вероятен и предизвиква съмнение – вж. **Boak, A.** *Two Studies*, p. 56 and footnotes 6 and 7.

³⁶ До средата на XI в. случаят с Варда Склир остава единствен. Преди това титлата куропалат е запазена само за членове на управляващите семейства във Византия и в Грузия. Вж. **Кънев, Н.** *Куропалати*, с. 79–93.

³⁷ Прецедентът с получаването на титлата проедър от неевнух е налице още при император Михаил IV Пафлагон (1034–1041 г.), който удостоява с тази титла брат си Никита.

³⁸ **Oikonomides, N.** Les listes de préséance, p. 294, n. 35.

³⁹ **Продолжателъ Феофана**, с. 51.

⁴⁰ **Продолжателъ Феофана**, с. 77.

⁴¹ Същият, заедно с каниклия и логотет на драма Теоктист и племенника си Варда, е определен от умиращия император Теофил за опекун на малолетния Михаил III. Вж. **Продолжателъ Феофана**, с. 66.

⁴² **Продолжателъ Феофана**, с. 77. Вж. също **Bury, J. V.** *Administrative System*, p. 30.

⁴³ Вж. **Bury, J. V.** *Administrative System*, p. 30.

⁴⁴ **Продолжателъ Феофана**, с. 89.

⁴⁵ **Продолжателъ Феофана**, с. 147 и сл.

- ⁴⁶ **Продолжателъ Феофана**, с. 171, 173.
- ⁴⁷ **Продолжателъ Феофана**, с. 181.
- ⁴⁸ **Лев Диакон**, История, с. 29.
- ⁴⁹ **Лев Диакон**, История, с. 77–78.
- ⁵⁰ Вж. **Скабаланович, Н.** Византийское государство, с. 153 и прим. 10 (с препратки към съответните извори).
- ⁵¹ **Кънев, Н.** Императорското семейство, с. 342–355.
- ⁵² **Seibt, W.** Bleisiegel, I, № 34.
- ⁵³ **Zacos, G.** Seals, II, no. 225. Все пак атрибуцията на този печат е спорна и е възможно той да е от средата на Х в. и да принадлежи на Мариан Аргир.
- ⁵⁴ **Voak, A.** Two Studies, p. 57.
- ⁵⁵ **Юзбашян, К. Н.** Армянские государства, с. 117–125.
- ⁵⁶ **Κωνσταντόπουλος, Κ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα, ἀρ. 1185β.
- ⁵⁷ Вж. **Voak, A.** Two Studies, p. 57 and footnote 8; също **Юзбашян, К. Н.** Армянские государства, с. 84 и 113.
- ⁵⁸ **Voak, A.** Two Studies, p. 57 and footnote 6.
- ⁵⁹ **Voak, A.** Two Studies, p. 57 and footnote 7.
- ⁶⁰ **Яхия Антиохийски**, с. 27; Вж. също **Лордкипанидзе, М.** История Грузии, с. 48–50.
- ⁶¹ По въпроса докога Давид е магистър и кога точно получава титлата куропалат вж. **Степаненко, В. П.** К датировке, с. 72–80.
- ⁶² **Сумбат Давитсидзе**, Хроника, с. 155–157. Вж. също **Лордкипанидзе, М.** История Грузии, с. 50 и прим. 13.
- ⁶³ За Деметрий Кларджа вж. напр. **Лордкипанидзе, М.** История Грузии, с. 72.
- ⁶⁴ **Лордкипанидзе, М.** История Грузии, с. 72–74. Вж. също така **Скабаланович, Н.** Византийское государство, с. 153 и прим. 29.
- ⁶⁵ Вж. **Скабаланович, Н.** Византийское государство, с. 153 и прим. 30.
- ⁶⁶ Вж. **Йорданов, И.** Кеген, с. 96–101; **Jordanov, I.** Sceau d'archonte, p. 79–83.
- ⁶⁷ Вж. **Скабаланович, Н.** Византийское государство, с. 153 и прим. 32.
- ⁶⁸ **Лев Диакон**, История, с. 83. Въпросният акт е натоварен със съвсем определена символика – от една страна, магистърското достойнство на Борис подчертава, че той не принадлежи към кръга на василевсите в ойкуменето, но в същото време загатва за царския му произход, който сам по себе си го прави достоен за едно толкова високо отличие каквото е магистърското – достойнство, което ромейските василевси са отказвали на много владетели, но не и на един бивш василевс. Тук са очевидни аналозиите с прецеденти от византийската история и на първо място – с обявяването на Михаил Лакапин за магистър. Несъмнено, най-малкото поради признатата през 927 г. царска титла на българските владетели, те (дори когато са били детронирани) са разглеждани от византийците на една все пак по-различна плоскост (или по-точно – на едно различно, по-високо ниво) от останалите балкански владетели. Не е случаен фактът, че през целият разглеждан период нито веднъж сръбски или хърватски владетели не са получавали високата титла магистър, а единствено – само представители на българския царски дом.
- ⁶⁹ **Ioannis Scylitzes**, 360.45–46, 364.64. В този случай аналогията с детронацията на Борис II и свързаната с нея символика е очевидна.

⁷⁰ **Ioannis Scylitzes**, 414.37.

⁷¹ Има известно разминаване относно дадения на Сенекерим титул. Според Скилица той е патрикий и стратег на Кападокия, но в арменските източници и при Кекавмен се говори за магистър, което е по-достоверно. (Вж. **Jean Skylitzès**, р. 296; **Кекавмен**, Советы, с. 282). В своето изследване за куропалатите френският византинист Родолф Гийан цитира Сенекерим като носител на титлата куропалат след преселването си в империята (**Guilland, R. Titres**, III, р. 220. Вж. също **Кънев, Н.** Куропалати, с. 85 и бел. 18). Общ преглед на данните и мненията относно Сенекерим Арцруни и присъединяването на Васпураканското царство към Византия вж. при **Юзбашян, К. Н.** Армянские государства, с. 150–156.

⁷² Вж. **Юзбашян, К. Н.** Армянские государства, с. 157–159. Боук счита, че този владетел на Ани е станал магистър при Константин IX Мономах (**Boak, A. Two Studies**, р. 57), т.е. след 1042 г., което не само, че не е вярно, но и освен това е и невъзможно, тъй като Йовханес-Смбат е починал година по-рано.

⁷³ **Ioannis Scylitzes**, 437.27-29; **Аристакек Ластивертци**, с. 62.9-10. Вж. и **Скабаланович, Н.** Византийское государство, с. 153 и прим. 31.

⁷⁴ Според Юзбашян вероятно още преди 1042 г. Вж. **Юзбашян, К. Н.** Армянские государства, с. 163.

⁷⁵ Разбира се, ако не броим болезненото за ромейското самочувствие и изцяло продукт на излизаша извън волята на Византия политическа необходимост признаване на титлата василевс на Карл Велики през 812 г., а столетие по-късно – и на българския царски дом.

⁷⁶ Вж. тук бел. 1.

ЛИТЕРАТУРА

Аристакек Ластивертци: Повествование вардапета Аристакеаса Ластивертци. Вступителна статия, перевод и комментарий К. Юзбашяна. Москва, 1991.

Билик, С. Непубликувани моливдовули: **Билик, С.** Непубликувани византийски моливдовули с отпечатани фамилни имена, *Нумизматика и сфрагистика*, 5/2, 1998, с. 50–66.

Божилев, И. Българите: **Божилев, И.** Българите във Византийската империя, София, 1995.

Измайлова, Н. В. Описание: **Измайлова, Н. В.** Описание византийских печатей из собрания Академии, *ИРАИМК* 3, Ленинград, 1924, с. 337–351.

Йорданов, И. Василий Апокап: **Йорданов, И.** Печатите на Василий Апокап от втората половина на XI в., *Нумизматика и сфрагистика*, 4, 1995-97, с. 106–115.

Йорданов, И. Кеген: **Йорданов, И.** Печати на Йоан Кеген, магистър и архонт на Печенегия. – *Нумизматика и сфрагистика*, 1998, № 1, с. 96–101.

Йорданов, И. Корпус на печатите: **Йорданов, И.** Корпус на печатите на средновековна България, София, 2001.

Йорданов, И. Addenda et corrigenda: **Йорданов, И.** „Корпус на печатите на средновековна България” – addenda et corrigenda. – *Нумизматика и епиграфика*, I, София, 2004.

Йорданов, И. Куропалати: **Йорданов, И.** Печати на византийски куропалати, намерени в България, *АДСВ*, 34, 2003, с. 239–264.

Йорданов, И. Симеон Метафраст: **Йорданов, И.** Оловен печат на Симеон Метафраст, магистър и логотет, от Велики Преслав, *Векове*, 1981, № 1, с. 16–19.

Йорданов, И. Преслав: **Йорданов, И.** Печатите от стратегията в Преслав (971–1088), София, 1993.

Йорданов, И. Силистра: **Йорданов, И.** Неиздадени византийски печати от Силистра, I, *ИНМВ*, 19, 1983, с. 97–110; II, *ИНМВ*, 21, 1985, с. 98–107; III, *ИНМВ*, 24, 1988, с. 88–104; IV, *ИНМВ*, 28, 1992, с. 229–245.

Кекавмен Советы: Советы и рассказы Кекавмена. Сочинение византийского полководца XI века. Подгот. текста, введ. и коммент. Г. Г. Литаврина, М., 1972.

Кънев, Н. Императорското семейство: **Кънев, Н.** Императорското семейство във Византия (IX–XII в.). *Епископ Константинови четения*. Т. VIII, Шумен, 2003, с. 342–355.

Кънев, Н. Куропалати: **Кънев, Н.** Куропалати извън Византийската империя през IX–XI в., *Епохи*, XI, 1-2, В. Търново, 2003, с. 79–93.

Лев Диакон, История: **Лев Диакон** История. Под ред. Г. Г. Литаврина. Москва, 1988.

Лихачев, Н. П. Историческое значение: **Лихачев, Н. П.** Историческое значение итало-греческой иконописи. Изображения Богоматери в произведениях итало-греческих иконописцев и их влияние на композиции некоторых прославленных русских икон, Санкт-Петербург, 1911.

Лихачев, Н. П. Моливдовулы греческого: **Лихачев, Н. П.** Моливдовулы греческого Востока, Научное наследство. Т. XIX, Москва, 1991.

Лордкипанидзе, М. История Грузии: **Лордкипанидзе, М.** История Грузии XI – начала XIII века. Тбилиси, 1974.

Панченко, Б. А. Каталогъ: **Панченко, Б. А.** Коллекции Русскаго Археологического Института въ Константинополе. Каталогъ моливдовуловъ, *ИРАИК*, С., VIII, 1903, с. 199–246; IX, 1904, с. 341–396; XIII, 1908, с. 78–151.

Продолжатель Феофана: **Продолжатель Феофана** Жизнеописания византийских царей. Под ред. Я. Н. Любарского, Санкт-Петербург, 1992.

Скабаланович, Н. Византийское государство: **Скабаланович, Н. П.** Византийское государство и церковь в XI в., Санкт-Петербург, 1884.

Соколова, И. В. Печати: **Соколова, И. В.** Византийские печати VI – первой половины IX вв. из Херсона, ВВ, 52, 1991.

Степаненко, В. П. К датировке: **Степаненко, В. П.** К датировке получения сана куропалата Давидом II, Багратидом Тао, *ТТБГУн*, вып.227, Тбилиси, 1982, с. 72–80.

Сумбат Давитсидзе, Хроника: **Сумбат Давитсидзе** Хроника рода Багратиони, русск. перевод Е. С. Такайшвили, *СМОМПК*, XXVIII, Тифлис, 1900.

Успенский, Ф. Византийская табель: **Успенский, Ф. И.** Византийская табель о рангахъ, *ИРАИК*, III, С., 1898, с. 98–137.

Шандровская, В. С. Моливдовулы должностных лиц: **Шандровская, В. С.** Моливдовулы должностных лиц Византии XI в. (новое чтение легенд). *Вспомогательные исторические дисциплины*, XXIII, 1991, с. 102–112.

Шандровская, В. С. Неизвестные печати: **Шандровская, В. С.** Неизвестные печати Аарона, магистра и дуки Иверии и Великой Армении, и проедра и дуки XI в., *СГЭ*, 37, 1973, с. 60–64.

Шандровская, В. С. Сфрагистика: **Шандровская, В. С.** Сфрагистика: Раздел в каталоге выставки “Искусство Византии в собраниях СССР”, 1-3, Москва, 1977.

Юзбашян, К. Н. Армянские государства: **Юзбашян, К. Н.** Армянские государства эпохи Багратидов и Византия IX – XI вв., Москва, 1988.

Яхья Антиохийски: Император Василий Болгаробойца. Извлечение из летописи Яхьи Антиохийского. Изд., пер. и объясн. барон В. Р. Розен, Санкт Петербург, 1883 г.

Actes de Lavra: Actes de Lavra, ed. P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachryssanthou, vol. 1, Paris, 1970.

Ananiev, J. Byzantine Seals: **Ananiev, J.** Byzantine Seals Found in the Republic of Macedonia, *SBS* 7, 2002, pp. 59–63.

Attaleiates: Michael Attaleiates, Historia, ed. I. Bekker, Bonn, 1853.

Bănescu, N. Les duchés byzantins: **Bănescu, N.** Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie, Bucarest, 1946.

Bănescu, N. Notes: **Bănescu, N.** Notes de sigillographie et de prosopographie byzantines, *BHAR*, 27, 1946, p. 42–55.

Barnea, I. Noviodunum: **Barnea, I.** Sigillii bizantine de la Noviodunum, *SCN*, 4, 1968, p. 239-247.

Barnea, I. Sigillii: **Barnea, I.** Sigillii bizantine de la Durostorum-Dorostolon, *Pontica*, 15, 1982, p. 201-212.

Barnea – Seibt, Bleisiegel aus Rumänien: **Barnea, I. – N. Seibt**, Byzantinische Bleisiegel aus Rumänien eine Nachlese zu Stücken mit Familiennamen, *JÖB*, 49, 1999, S. 89-94.

Bees, N. Peloponnes und Hellas: **Bees, N.** Zur Sigillographie der byzantinischen Themen Peloponnes und Hellas, *BBp.*, 21, 1914, c. 90–109, 192–235.

Boak, A. Two Studies: **Boak, A. E. R. and J. E. Dunlap**, Two Studies in Later Roman and Byzantine Administration, New York, 1924, pp. 1–160 (Boak).

Bon, A. Le Péloponnèse: **Bon, A.** Le Péloponnèse byzantin, Paris, 1951.

Bréhier, L. Les institutions: **Bréhier, L.** Le monde byzantin II: Les institutions de l’empire byzantin, Paris, 1970 (= **Brehier, L.** Les institutions de l’Empire byzantin, Paris, 1949).

Bryenn.: **Nicephori Bryennii** Historiarum libri quattuor, ed. A. Meineke, Bonn, 1836.

Bulgakova, V. Bleisiegel: **Bulgakova, V.** Byzantinische Bleisiegel in Osteuropa, Wiesbaden, 2004.

Bury, J. B. Administrative System: **Bury, J. B.** The Imperial Administrative System in the Ninth Century, with a revised text of the Kletorologion of Philotheos, The British Academy Supplemental Papers I, London, 1911.

Bury, J. B. Ceremonial Book: **Bury, J. B.** The Ceremonial Book of Constantine Porphyrogenitos, *EHR*, 22, 1907, pp. 209–227, 417–439.

Cheyne, J.-Cl. Dévaluation: **Cheyne, J.-Cl.** Dévaluation des dignités et dévaluation monétaire dans la seconde moitié du XIe s., *Byzantion*, 53, 1983, p. 453–477.

Cheyne, J.-Cl. Ducs d’Antioche: **Cheyne, J.-Cl.** Les ducs d’Antioche sous Michel IV et Constantin IX, *Novum Millenium. Studies on Byzantine History and Culture dedicated to Paul Speck*, 19 December 1999, Ashgate, 2001, p. 53–63.

Cheyne, J.-Cl. Du stratège au duc: **Cheyne, J.-Cl.** Du stratège de thème au duc: chronologie de l’évolution au cours du XIe siècle, *TM* 9, 1985, p. 181–194.

Cheyne, J.-Cl. Nestoggoi: **Cheyne, J.-Cl.** Les Nestoggoi: un exemple d'assimilation réussie, *Сб. 1100 години Велики Преслав*, Шумен, 1995, c. 261–271.

Cheyne, J.-Cl. Saint Georges: **Cheyne, J.-Cl.** Par Saint Georges, par Saint Michel, *Mélanges Gilbert Dagron*, *TM*, 14, Paris, 2002, p. 115–134.

Cheyne, J.-Cl. Sceaux d'Antioche et de Tarse: **Cheyne, J.-Cl.** Sceaux byzantins des musées d'Antioche et de Tarse, *TM*, 12, 1994, p. 391–478.

Cheyne – Morrisson – Seibt, Seyrig: **Cheyne, J.-Cl. – C. Morrisson – W. Seibt**, Les sceaux byzantins de la collection Henri Seyrig, Paris, 1991.

Cheyne – Vannier, Études prosopographiques: **Cheyne, J.-Cl. – J.-Fr. Vannier**, Études prosopographiques, Paris, 1986.

Cheyne – Vannier, Les Argyroi: **Cheyne, J.-Cl. – J.-Fr. Vannier**, Les Argyroi, *ZRVI*, 40, 2003, p. 57–90.

Ebersolt, J. Sceaux: **Ebersolt, J.** Sceaux byzantins du Musée de Constantinople, *RN*, ser. IV, t. 18, 1914, p. 207–242, 377–409.

Froehner, F. Bulles métriques: **Froehner, F.** Bulles métriques, *Annuaire de la Société française de Numismatique et d'Archéologie*, VI, 1882, p. 40–46.

Gray Birch, W. Catalogue: **Gray Birch, W. de** Catalogue of Seals in the Department of manuscripts in the British Museum, London, 1898.

Grégoire, H. Serge: **Grégoire, H.** Un grand homme inconnu: le magistre et logothète Serge le Nicéiate, *Byzantion*, VIII, 1933, p. 517–531.

Grünbart, M. Apokapes: **Grünbart, M.** Die Familie Apokapes im Lichte neuer Quellen, *SBS 5*, 1998, S. 29–43.

Guilland, R. Recherches: **Guilland, R.** Recherches sur les institutions Byzantines, I–II, Berlin – Amsterdam, 1967.

Guilland, R. Titres: **Guilland, R.** Titres et fonctions de l'Empire byzantin. Rec. de 24 études en fran., *VR*, XIV, London, 1976.

Hunger, H. Die Makremboliten: **Hunger, H.** Die Makremboliten auf byzantinischen Bleisiegeln und in sonstigen Belegen, *SBS 5*, 1998, S. 1–28.

Ioannis Scylitzes: **Ioannis Scylitzae** Synopsis historiarum, ed. I. Thurn (CFHB, 5), Berlin – New York, 1973.

Ioannis Scylitzes Continuatus: **Τσολάκης, Ε. Θ.** Η Συνέχεια τῆς χρονογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτση, Θεσσαλονίκη, 1968.

Jean Skylitzès: **Jean Skylitzès** Empereurs de Constantinople. Texte traduit par Bernard Flusin et annoté par Jean-Claude Cheynet, Paris, 2003.

Jordanov, I. Corpus, I: **Jordanov, I.** Corpus of Byzantine seals from Bulgaria, vol. 1, Byzantine Seals with Geographical Names, Sofia, 2003.

Jordanov, I. Corpus, II: **Jordanov, I.** Corpus of Byzantine seals from Bulgaria, vol. 2, Byzantine Seals with Family Names, Sofia, 2006.

Jordanov, I. Corpus, III: **Jordanov, I.** Corpus of Byzantine seals from Bulgaria, vol. 3, Sofia, 2009.

Jordanov, I. Melissenos et Théodorokan: **Jordanov, I.** Les sceaux de deux chefs militaires byzantins trouvés à Preslav: le magistros Leon Melissenos et le patrice Théodorokan, *Byzantinobulgarica*, 8, 1986, p. 183–189.

Jordanov, I. Melnitsa: **Jordanov, I.** Byzantine Lead Seals from the Village of Melnitsa (district of Elkhovo, Bulgaria), *SBS 7*, 2002, pp. 21–57.

Jordanov, I. Sceau d'archonte: **Jordanov, I.** Sceau d'archonte de Patzinakia du XIe siècle, *Etudes Balcaniques*, 2, 1992, p. 79–83.

Jordanov, I. Zlati Voyvoda: **Jordanov, I.** Unpublished Byzantine Seals from the Village of Zlati Voyvoda, *SBS* 3, 1993, pp. 69–83.

Jordanov – Zhekova, Catalogue: **Jordanov, I., Zh. Zhekova**, Catalogue of Medieval Seals at the Regional Historical Museum of Shumen, Sofia, 2007.

Laurent, V. Corpus, II: **Laurent, V.** Le Corpus des sceaux de l'empire byzantin. Tome II: L'administration centrale, Paris, 1981.

Laurent, V. Corpus, V: **Laurent, V.** Le Corpus des sceaux de l'empire byzantin, vol. V: L'église, part 1-3, Paris, 1963–1972.

Laurent, V. Gouverneurs d'Antioche: **Laurent, V.** La chronologie des gouverneurs d'Antioche sous la seconde domination Byzantine (969–1084), *Mélanges de L'Université Saint-Joseph*, t. 38, fasc. 11, Beyrouth, 1962, p. 221–254.

Laurent, V. Gouverneurs de la Bulgarie: **Laurent, V.** Deux nouveaux gouverneurs de la Bulgarie byzantine: Le proèdre Nicéphore Batatzès et le protoproèdre Grégoire, *RESEE* 7, 1, 1969, p. 143–150.

Laurent, V. Les bulles métriques: **Laurent, V.** Les bulles métriques dans la sigillographie byzantine, Athènes, 1932.

Laurent, V. Médailleur Vatican: **Laurent, V.** Les sceaux byzantins du Médailleur Vatican, Citta del Vaticano, 1962.

Laurent, V. Orghidan: **Laurent, V.** Documents de sigillographie byzantine. La collection C. Orghidan, Paris, 1952.

Laurent, V. Sceaux inédits: **Laurent, V.** Sceaux byzantins inédits, *BZ*, 33, 1933, p. 331–361.

Le Livre des Ceremonies: Constantin VII Porphyrogénète Le Livre des Ceremonies, Texte établi et traduit par Albert Vogt, Paris, t. I-II, 1935–1940; t. II, 1967 (deuxième tirage).

Le Livre des Ceremonies, Commentaire: **Constantin VII Porphyrogénète** Le Livre des Ceremonies. Commentaire par Albert Vogt, Paris, t. I, 1935; t. II, livre 1, 1967.

Leon Grammatikos: Leo Grammatikus Chronographia, ed. I. Bekker, Bonnae, 1842.

Leontiades, I. Die Tarchaneiotai: **Leontiades, I. G.** Die Tarchaneiotai. Eine prosopographisch-sigillographische Studie, Thessalonike, 1998.

Leontiades, I. Tarchaneiotas: **Leontiades, I. G.** Die Siegel der Familie Tarchaneiotas, *SBS* 3, 1993, S. 41–54.

Matthieu d'Edesse: Chronique de Matthieu d'Edesse (962–1136) avec la continuation de Grégoire le Prêtre jusqu'en 1162, par E. Dulaurier, Paris, 1858.

McGeer, E. Nikephoros Ouranos: **McGeer, E.** Tradition and Reality in the *Taktika* of Nikephoros Ouranos, *DOP*, 45, 1991.

Mordtmann, A. Plombs byzantins: **Mordtmann, A. D.** Plombs byzantins de la Grèce et du Péloponnèse, *RA*, 33, 1877, p. 289–298; *RA*, 34, 1878, p. 46–60.

Mordtmann, A. Sur les sceaux: **Mordtmann, A. D.** Sur les sceaux et plombs byzantins, conférence tenue dans la Société Littéraire grecque, Constantinople, 1873.

Nesbitt – McGeer – Oikonomides, DOS 4-5: **McGeer, E., J. Nesbitt and N. Oikonomides** Catalogue of Byzantine seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, Washington, D.C., vol. 4, 2001; vol. 5, 2005.

Nesbitt – Oikonomides, DOS 1-3: **Nesbitt, J. – N. Oikonomides** Catalogue of Byzantine seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, Washington, D.C., vol. 1, 1991; vol. 2, 1994; vol. 3, 1996.

ODB, I-III: The Oxford Dictionary of Byzantium. Editor of chief Alexander P. Kazhdan, vol. I-III, Oxford University Press, New York, 1991.

Oikonomidès, N. Les listes de préséance: **Oikonomidès, N.** Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles, Introduction, texte, traduction et commentaire, Paris, 1972.

Oikonomidès, N. Seals: **Oikonomidès, N.** Byzantine lead seals, Washington D.C., 1985.

Oikonomides, N. Two Seals: **Oikonomides, N.** Two Seals of Symeon Metaphrastes, *DOP*, 27, 1973, pp. 323–326.

Ostrogorsky, G. Taktikon Uspenskog: **Ostrogorsky, G.** Taktikon Uspenskog i taktikon Beneševića, *Zbornik Radova*, 2, Beograd, 1953, pp. 40–59.

Polemis, D. The Doukai: **Polemis, D.** The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography, London, 1968.

Pennas, V. Chios and Lesbos: **Pennas, V.** Byzantine Seals from Chios and Lesbos, *SBS* 2, 1990.

Šandrovskaja – Seibt, Familiennamen: **Šandrovskaja, V. S. – W. Seibt**, Byzantinische Bleisiegel der Staatlichen Eremitage mit Familiennamen, 1. Teil, Wien, 2005.

Schlumberger, G. L'épopée byzantine, I-III: **Schlumberger, G.** L'épopée byzantine à la fin du dixième siècle, part I, Paris, 1896; part II, Paris, 1900; part III, Paris, 1905.

Schlumberger, G. Mélanges: **Schlumberger, G.** Mélanges d'Archéologie Byzantine. Monnaies, médailles, mereaux, jetons, amulettes, bulles d'or et de plomb, poids de verre et de bronze, ivoiries, objets d'orfèvrerie, bagues, reliquaires etc., Paris, 1895.

Schlumberger, G. Sceaux inédits, IV: **Schlumberger, G.** Sceaux byzantins inédits IV, *REG*, 13, 1900, p. 467–492.

Schlumberger, G. Sigillographie: **Schlumberger, G.** Sigillographie de L'empire byzantin, Paris, Éditeur Ernest Leroux, 1884.

Seibt, W. Arsakuni: **Seibt, W.** Ἀρσακήδης / Arsakuni – armenische Aristokraten in byzantinischen Diensten, *JÖB*, 44, 1994, S. 349–359.

Seibt, W. Beinamen: **Seibt, W.** Beinamen, “Spitznamen”, Herkunftsnamen, Familiennamen bis ins 10. Jahrhundert: Der Beitrag der Sigillographie zu einem prosopographischen Problem, *SBS* 7, S. 119-136.

Seibt, W. Bleisiegel, I: **Seibt, W.** Die Byzantinischen Bleisiegel in Österreich, Teil. I: Kaiserhof, Wien, 1978.

Seibt, W. Die Skleroi: **Seibt, W.** Die Skleroi. Eine prosopographisch-sigillographische Studie, *BV*, 9, Wien, 1976.

Seibt – Zarnitz, Bleisiegel als Kunstwerk: **Seibt, W. – M. L. Zarnitz** Das Byzantinische Bleisiegel als Kunstwerk, Wien, 1997.

Skoulatos, B. Personages: **Skoulatos, B.** Les personages byzantins de l'Alexiade. Analyse prosopographique et synthèse, Louvain, 1980.

Sode, Cl. Bleisiegel in Berlin, II: **Sode, Cl.** Byzantinische Bleisiegel in Berlin II, Bonn, 1997.

Sokolova, I. Sceaux de Cherson: **Sokolova, I. V.** Les sceaux byzantins de Cherson, *SBS* 3, 1993, p. 99–111.

Sorlin-Dorigny, Sceaux: **Sorlin-Dorigny**, Sceaux et bulles des Comnènes, *RA*, 1877.

Stavrakos, Chr. Bleisiegel mit Familiennamen: **Stavrakos, Chr.** Die byzantinischen Bleisiegel mit Familiennamen aus der Sammlung des Numismatischen Museums Athen, Wiesbaden, 2000.

Stavrakos, Chr. Korrekturen: **Stavrakos, Chr.** Korrekturen zur Lesung einiger Siegel des Numismatischen Museums Athen, *SBS* 2, 1990, S. 39–48.

Swiencickyi, I. Bleisiegel von Lwow: **Swiencickyi, I.** Byzantinische Bleisiegel in den Sammlungen von Lwow, *ИБИД*, 16-18, 1940 = *Сборник в память на проф. Петъръ Никовъ*, С., 1940, с. 434–441.

Theophanes, Chronographia: **Theophanes** Chronographia, ed. C. de Boor, vol. I-III, Leipzig, 1883-1885.

Theophanes Continuatus: **Theophanes Continuatus** Chronographia, ed. I. Bekker, Bonn, 1838.

Vannier, J.-Fr. Argyroi: **Vannier, J.-Fr.** Familles byzantines: les Argyroi (IXe–XIIe siècles), *BS*, I, Paris, 1975.

Wassiliou – Seibt, Bleisiegel, II: **Wassiliou, A.-K. – W. Seibt**, Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich, t. 2, Wien, 2004.

Wassiliou – Zarnitz, Bleisiegel: **Wassiliou, A.-K. – M. L. Zarnitz** Fünf unedierte byzantinische Bleisiegel mit metrischen Legenden, *BZ*, 92, 1999, S. 80–88.

Zacos, G. Seals, II: **Zacos, G.** Byzantine lead seals. Compiled and edited by John W. Nesbitt, vol. 2, Berne, 1984.

Zacos – Veglery, Seals, I/1-3: **Zacos, G. – A. Veglery** Byzantine lead seals, vol. 1, part 1-3, Basel, 1972.

Βέης, Ν. Ἀναγνώσεις ῥ: **Βέης, Ν.** Ἀναγνώσεις καὶ κατατάξεις βυζαντινῶν μολυβδοβούλλων, *JIAN*, 13, 1911.

Βρανούση, Έ. Βυζαντινὰ ἔγγραφα: **Βρανούση, Έ.** Βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς Πάτμου, Α: Αὐτοκρατορικά, Ἀθήναι, 1980.

Κολτσιδα-Μακρή, Ι. Μολυβδόβουλλα: **Κολτσιδα-Μακρή, Ι.** Βυζαντινὰ μολυβδόβουλλα Συλλογῆς Ορφανίδη-Νικολαΐδη του Νομισματικῆς Μουσείου Αθηνῶν, Αθήνα, 1996.

Κυριακίδης, Στ. Βυζαντιναὶ Μελέται: **Κυριακίδου, Στ.** Βυζαντιναὶ Μελέται, Θεσσαλονίκη, 1939.

Κωνσταντόπουλος, Κ. Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα: **Κωνσταντόπουλος, Κ. Μ.** Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Νομισματικῆς Μουσείου, Αθήναι, 1917.

Μόρδτμανν, Α. Περί βυζαντινῶν: **Μόρδτμανν, Α.** Περί βυζαντινῶν μολυβδοβούλλων, *ΕΦΣ*, 7, 1872–73, σελ. 57–81.

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АДСВ

ВВр.

ИБИД

ИНМВ

Античная древность и средние века

Византийский временник

Известия на Българското историческо дружество

Известия на Народния музей – Варна

<i>ИРАИК</i>	Известия Русского археологического института в Константинополе
<i>ИРАИМК</i>	Известия Российской Академии истории материальной культуры
<i>НСФр</i>	Нумизматика и сфрагистика
<i>СГЭ</i>	Сообщения Государственного Эрмитажа
<i>СМОМПК</i>	Сборник материалов для описания местностей и племён Кавказа
<i>ТТбГУн</i>	Труды Тбилисского государственного университета
<i>BHAR</i>	Bulletin Historique de l'Académie Roumaine
<i>BS</i>	Byzantina Sorbonensia
<i>BV</i>	Byzantina Vindobonensia
<i>BZ</i>	Byzantinische Zeitschrift
<i>DOP</i>	Dumbarton Oaks Papers
<i>ΕΦΣ</i>	Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος
<i>EHR</i>	English Historical Review
<i>JIAN</i>	Journal international d'archéologie et numismatique
<i>JÖB</i>	Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik
<i>ODB</i>	The Oxford Dictionary of Byzantium
<i>RA</i>	Revue Archéologique
<i>REB</i>	Révue des Études Byzantines
<i>REG</i>	Révue des Études Grecques
<i>RESEE</i>	Révue des Études Sud-Est Européennes
<i>RN</i>	Revue Numismatique
<i>SBS</i>	Studies in Byzantine Sigillography
<i>SCN</i>	Studii și Cercetări de Numismatică
<i>TM</i>	Travaux et Mémoires. Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation Byzantines – Paris
<i>VR</i>	Variorum Reprint
<i>ZRVI</i>	Zbornik Radova Vizantološkog Instituta – Beograd